

Фармон ТОШЕВ

СЎЗ АЙТМОҚ –
САОДАТ

Публицистика

«ТАФАККУР ВО‘СТОНИ» НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ – 2011

84 (5Ў)6

C22

Тошев, Фармон.

Сўз айтмоқ – саодат : публицистика, / Ф. Тошев.

– Т.: Tafakkur bo‘stoni, 2011. - 96 б.

ББК 84 (5Ў)6

Масъул муҳаррир:

Собир ЎНАР

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ва Журналистлари ижодий уюшмаси аъзоси Ф.Тошевнинг ушбу китоби жонажон Ватанимиз мустақиллигининг йигирма йиллик қутлуғ тўйига бағишланган. Шунинг учун ҳам китобдан муаллифнинг истиқлол йилларида амалга оширилган ислохот тўфайли жамият ҳаёти, одамлар онгу тафаккури, турмуш-тарзидаги ўзгариш ва янгиланишлар моҳияти ҳақидаги публицистик, мулоҳазали мақолалари ўрин олган. Уларда баён этилган фикрлар ҳар бир ўқувчини ўз ҳаёти, фаолияти ҳақида ўйлашга ундайди, босиб ўтган йўлидан хулоса чиқариб, буюк мақсадлар сари интилишга даъват этади.

ISBN 978-9943-362-48-2

© Фармон ТОШЕВ,

© «TAFAKKUR BO‘STONI» нашриёти, 2011 йил.

ОЧГИМ КЕЛДИ ДИЛИМНИ СИЗГА

(Сўзбоши ўрнида)

Хурматли китобхон!

Сўз айтиш осон иш эмас. Чунки бу ҳаракат ортида сўз айтишга муносиблик, ўқувчини ишонтира олиш масъулияти бор. Бу ҳақиқатни муҳтарам Юртбошимиз ҳар бир чиқишларида алоҳида таъкидлайдилар. Биз учун қувончлиси шундаки, жамиятнинг ҳар бир босқичида улуғ ишлар, ҳаракатлар индоллосида давлат раҳбари журналистларга мурожаат қилади. Бизларни энг яқин ҳамкори деб билади, очиқроқ, таъсирчанроқ, яхшироқ ёзишга, жасоратли бўлишга даъват этади.

«Бугунги кунда ҳар қайси матбуот ходими касб маҳоратини эгаллаш билан бирга, ўз ҳаётининг принципларига ҳам эга бўлиши, ҳақиқат учун курашишга интилиши, шу йўлда қатъият ва шижоат кўрсатиши, лўнда қилиб айтганда, виждон амри билан яшашни замоннинг ўзи талаб қилмоқда», – деб ёзади И.Каримов «Юксак маънавият – енгилмас куч» асарида.

Тўғриси, қуйидаги битикларим, умуман, китобдаги барча мақолалар ана шу талаб асосида юзага келган.

Биз ўзига хос даврда яшаётганимизни кундан-кунга аниқроқ сезаяпмиз. Ўзига хос деганимнинг изоҳи шундаки, биринчидан, гарчи тузумдан расман бутунлай воз кечган бўлсақда, ҳалигача собиқ мафкура турмуш тарзи кайфиятидан қутулиш учун курашаяпмиз. Иккинчидан, эркин ҳаётни, тақдиримизни айнан ўзимиз қураёпмиз, йўлимизни ўзимиз белгилаб олаяпмиз. Табиийки, бунақа сиёсатнинг тайёр андозаси йўқ. Шу сабабли айрим ҳаракатлар, дастурлар кимларгадир ёқмайди. Бундай интилиш жараёнида юзага келган қийинчиликлардан нолиб қўямиз. Ваҳоланки, бу хил синовлардан мардона ўтган, қатъиятли халққина фаровон ва ҳур яшайди.

Яхшилардай яхши яшашни ҳавас қиламиз, аммо яхши яшаш учун ўшалар каби нималардандир воз кечишимиз зарур эканини гоҳида тушунгимиз келмайди. Йўқ, кўп нарсадан эмас, бор-йўғи хузур-ҳаловат ва оромдан. Ҳақиқатни тан олайлик, биз пул топишда эмас, балки топилган маблағимизни оқилона сарфлашда қийналаяпмиз.

Фикримни исботлаш учун иккита рақам келтириб ўтаман.

– 2010 йилда вилоят ҳудудида уч мингдан ортиқ янги «Нексия» машинаси сотилди, – дейди «Ўзавтотеххизмат» акциядорлик жамияти вилоят бўлими раҳбари Акбар Ахтамов. – Damas, Spark, Lasettilарни ҳам ҳисобласак, э-ҳе, ҳозирда уч миллион кишилик вилоятда ҳар бир оилга биттадан енгил автомобиль тўғри келади. 2011 йилда бу рақам яна ошиши мумкин. Чунки навбатда турганларнинг сон-саногӣ йўқ.

Машинани пулга сотишади. Демак, юртдошларимизда пул бор. Битта эмас, айримларда 2-3 тадан машина бор. Аммо мен бошқача ўйлайман: шу пулларни тўплаб, тўқимачилик, тикувчилик ёки бошқа керакли корхоналар курсак бўлмайдими? Бизда ҳозирча «кам таъминланган» деган оилалар ишли бўларди, пул топарди, ҳаётини янада фаровон қиларди. Сармоядорлар ҳам ютқазिशмасди, маблағи кўпаярди.

Бу хомхаёл эмас, чунки бундай тажриба айнан юрти-миздаги айрим минтақаларда яхши самара берапти.

Иккинчи мисол. Яқинда бир танишим кузда ўғлини уйлантирмоқчи эканини, яхшироқ ресторанда тўй қилиш орзуси борлигини айтиб қолди. Ёрдам бергим келди. Бирга суриштирдик. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, барча катта ресторанлар 31 декабрга қадар банд этилган. Яна бир рақам: ҳозирда тўйхоналар агар меҳмонлар сони 300 нафардан кам бўлса, буюртма олишмас экан.

Менинг эса юрагим оғрийди: тўй яхши нарса, тўй – тинчлик ва тўқчилик ифодаси, аммо пулни сабаб-бесабаб бир кунда кўкка созуриб юбориш шартмикан?!

Миллат қадрияти, миллат урф-одати, миллат анъанаси фақат унинг фаровон турмушига хизмат қилмоғи керак. Меҳмондўстлик, бағрикенглик, одамгарчилик, саховатпешалик гоҳида бизга тескари самара бермаяптими? Раҳбар-

нинг тўйида қилинган қимматбаҳо тўёналарнинг кимга, қандай ибрати бор?

Яхшиям Худо бизга Ислому Каримовдек доно, қатъиятли, юртсевар, халқпарвар сарбонни ато этган. Эътибор қилганмисиз, ҳаётимизнинг бирор соҳаси ҳам у кишининг эътиборидан четда қолмайди. Одамлар эътиборини қачон, қайси соҳага жалб этишни олдиндан кўра билади. Тағин дунёдаги энг ривожланган давлатлар билан бўйлашишни истади. Ҳар биримизни бугунги ютуқларга маҳлиё бўлиб қолмасликка чақиради. Биздан кейинги авлодлар олдида масъулиятимиз борлигини эслатиб туради. Яна бу гапларини кўнглимизни оғритмасдан айтади: «Ёшларимизни мустақил фикрлайдиган, оқни қорадан, дўстни душмандан ажратишга қодир бўлган, бизнинг қандай бой тарих ва меросга эга эканлигимизни англаб яшайдиган, имон-эътиқодли, миллий ва умуминсоний қадриятлар руҳида тарбия топган инсонлар этиб вояга етказишимиз, бу масалани ҳеч қачон иккинчи даражали вазифа деб билмаслигимиз керак».

Эл бор жойда ношуқури ҳам топиларкан. Яқинда ўғлини коллежга дарсга юбормасдан, уй ишига жалб қилган ота билан суҳбатлашишга тўғри келди. Сабаби – боланинг оёқ кийими йўқ эмиш. Раҳмингиз келди, тўғрими? Аввалига менда ҳам шу кайфият бор эди. Бироқ ўша одамнинг ҳовлисига боргач, очиғи нафратим кўзғади. Тўрт сотих томорқа қақраб ётибди. Ҳовли ёнидаги ариқ кўмилиб кетган. Ёзда ҳатто помидор билан бодрингни ҳам бозордан олишаркан.

– Самарқанд туманида, ҳатто Пахтачида одамлар тўрт сотих томорқадан йил бўйи ҳосил олишаяпти, миллионер бўлишаяпти. Боғни боқсангиз, пул топасиз, болалар иш билан банд бўлади, бировга муттаҳам бўлмайсиз...

У уялмади. Эътирозимиз, маслаҳатимизни ҳазм қила олмади.

– Ўғлимни Россияга юбораман. Бақувват. Пул ишлаб келади.

Отага эмас, болага ачинаман.

Қаранг, Юртбошимиз бундай муаммо ечимида ҳам жамоатчиликка амалий ёрдам кўрсатди. Қишлоқларда томорқалардан унумли фойдаланиш бўйича аниқ йўл-йўриқ берди. Фермерлар ёрдамида томорқаларни ҳайдаш,

Фармон ТОШЕВ

ариқларни тозалаш ва ҳовлига қулай жойдан сув олиб ўтиш ишлари амалга оширилди.

Тажрибали агрономлар аҳолига маслаҳат беришга жалб этилди. Уюшган ҳолда рўзғорбоп экин уруғлари ва кўчатлари келтириб тарқатилди. Ҳатто айрим туманларда аҳоли маҳсулот учун қайта ишлаш корхоналари билан шартнома ҳам тузди.

Аниқроқ айтадиган бўлсак, Юртбошимиз олдимишга 2011 йилда қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш салмоғини 30 фоизга кўпайтириш орқали озиқ-овқат маҳсулотлари нархини 20 фоизгача камайтириш вазифасини кўйди.

Муҳими шундаки, бу вазифани бажариш учун бировдан пул ёки бошқа ёрдам олиш шарт эмас. Фақат озгина тер тўкиш керак, холос. Буни биз ички имконият деймиз. Қолаверса, тажриба шуни кўрсатаёптики, тафаккурни бойитишнинг ягона йўли меҳнат қилишдир. Ишлаган одам ўзининг қадрини билади, нима учун яшаётганини тушуниб етади.

Энди китоб мундарижасига тўхталсам.

«Қирғоқда турган одам дарёда чўмила олмайди» деган гап бор. Бунинг изоҳи шундай: ҳаётнинг ичида юрмаган киши турмуш тўғрисида фикр юрита олмайди. Негаки, унда яхши билан ёмонни қиёслаш имкони йўқ. Айниқса газета, китоб ўқимаган, атрофдаги воқеаларга лоқайд кишига бирор гапни ўқтириш қийин кечади.

Демоқчиманки, одамларни ўз тақдири хусусида ўйлашга, режали яшашга, оқилона турмуш кечиришга ўргатиш жамиятнинг асосий вазифаси. Юртбошимиз таъбири билан айтганда, фуқаролик жамияти тушунчасининг маъноси фақат қонунга риоя этишгина эмас, балки ҳаётга онгли ёндашиш ҳамдир. Қўлингиздаги китоб бу вазифани бажаришдаги бир уринишдир.

Яшириб нима қиламиз: йирик асарнинг ўқувчилари ҳозир унчалик кўп эмас. Айниқса, кўнгилочар газеталар омалашгач, одамларда икир-чикирлар тўғрисида мулоҳаза юритишга мойиллик кучайди. Гўё, фақат санъаткор ҳаёти биз учун эталон, ибратдек бўлиб туюлаяпти. Ваҳоланки, «Авесто», «Қутадғу билиг», «Қобуснома» каби табаррук ки-

тобларда ҳаётга қандай муносабатда бўлиш классик тарзда ифода этилган.

Ана шу эҳтиёж каминани кейинги 1-2 йилда матбуотда чоп этилган ва муштарийларда муносабат уйғотган мақолаларимни тўплам ҳолига келтиришга даъват қилди. Китобхон зерикмаслиги, аксинча турли ёшдаги ва касбдаги кишилар ўқиши учун ҳар хил мавзудаги битикларимни китобга жамладим. Уларнинг ичида ҳикоят, ривоят йўқ, ҳаммаси бўлиб ўтган.

Яна бир гап, «Отамнинг сабоқлари», «Мен англаган ҳақиқат» номли эсселарим олдинги китобларимда чоп этилган. Зукко китобхонга маълумот шуки, бу рукнларни ушбу китобда ҳам давом эттирдим. Албатта, фикр ва хулосаларимнинг мутлақ тўғрилигига даъво қилмайман. Аммо одамларнинг ўз тақдири ҳақида ўйлаши, фикр юритиши, атрофдаги воқеа-ҳодисалар тўғрисида муносабат билдира олиши жамиятнинг энг катта ютуғидир. Шу сабабли ушбу китобга кирган ҳар бир сатрни, жумлани сизни севгувчи ижодкорнинг қалбномаси сифатида қабул қилгайсиз.

ШАВҚ ҶТИ ЁНСА

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси ижодкорнинг ижтимоий ҳаётдаги ўрни, адабиёт ва ҳаётнинг бир-бирига самарали таъсири хусусида материаллар бериб бораётгани, жумладан «Ҳаёт ва ижод» рукни жорий этилгани менга ҳам маъқул бўлди. Таниқли адибларимиз нафақат бадиий адабиёт соҳасида, балки жамиятимизда кечаётган ўзгаришларга ҳам ўз муносабатларини билдирмоқда. Бу, ўз навбатида, муштарийларда жамият ҳаёти хусусида мулоҳаза юритиш, мавжуд муаммолар ечими бўйича таклифлар айтиш масъулиятини кучайтирмоқда.

Юртбошимизнинг «Инсон мақсадсиз, халқ эса ғоясиз яшай олмайди» деган яхши ибораси бор. Яъни улғувор манзилни кўзлаган одам ҳам, эл ҳам мақсад ва ғоя аниқ бўлган тақдирда унга эришиш шарафига муяссар бўлади. Биз мустақиллигимизнинг бошидаёқ Юртбошимиз раҳбарлигида ўз тараққиёт йўлимизни танлаб олдик. «Ўзбекистон – келажаги буюк давлат», «Биздан озод ва обод Ватан қолсин», «Биз ҳеч кимдан кам эмасмиз ва кам бўлмаймиз ҳам» каби шиорлар ҳар бир фуқаро қалбидаги тоза ниятга айланди.

Албатта, ҳар қандай ғоя миллатнинг ноёб анъаналари, фазилатлари, ори, ғурури, орзу-ниятларини ўзида муҷассам этсагина, халқни етаклашга қодир кучга айланади. Бу жиҳатдан иқболи кулган халқмиз, десак, янглишмаймиз. Бунга яқин йигирма йиллик тараққиёт йўлимиз гувоҳ. Мамлакатимизда ривожланишнинг революцион эмас, балки эволюцион, яъни, ҳаётнинг ўзи каби тадрижий тараққиёт йўли танлангани боис, кимлардодир, эҳтимол, бу жараён катта йўлни шовқин-суронсиз босиб ўтаётгандек таассурот қолдириши мумкин.

Аслида-чи? Ўтган йиллар давомида қанча-қанча синов ва машаққатлар енгиб ўтилмади дейсиз. Бунинг устига эзгу режаларни амалга ошириш жараёнидаги тўсиқлар – совет давридан қолган боқимандалик, масъулиятсизлик ва бифарқлик, уқувсизлик, янгича яшашга кўника олмаслик каби иллатларга қарши кураш, атрофдаги хавф-хатарлар, хуружлардан ҳимояланишни ҳам ҳисобга олсак, ўтган дав-

нинг ҳар лаҳзаси халқимиз учун чинакам жасорат онлари бўлиб қолганига ишонч ҳосил қиламиз.

Яхши ният – ярим давлат деганлари рост. Иштиёқ ва ишонч билан интилиш натижасида биз мақсадимизга эришдик. Тараққиётнинг «ўзбек модели» халқаро миқёсда эътироф этилди, тан олинди. Юртбошимиз таъкидлаганидек, бизга ҳадеб ўз талабини қўйишдан чарчамайдиган айрим «демократ»лар инсон онги-шуури босқичма-босқич ривожланишни мамлакатимиздаги ислохотлардан ўрганишса ёмон бўлмасди.

Келинг, майли, баъзи давлатлар нафсониятига тегмасдан айта қолайлик: бундай мақбул тизимни ўзларида қўллаётганлар нега кўпайиб бормоқда? Халқаро нуфуз барча ўлкалар учун зарур маҳсулот ишлаб чиқариш билангина ўлчанмайди. Даврнинг ҳозирги талаби мураккаб ва аён: халқаро интеграцияга ким кўпроқ ҳисса қўшаяпти, қайси давлатда адолат ва қонун устувор? Тинчлик ва осойишталик барқарорми? Дунё қайси давлатнинг барқарор ривожланиш ташаббусларига кўпроқ ишонади?

Таъкидлаш жоизки, давлатимиз раҳбарининг халқаро анжуманлардаги ҳар бир чиқиши воқеа сифатида намоён бўлди. Ҳатто қудратли давлатларнинг раҳбарлари, дунё сиёсатдонлари ҳам Президентимизнинг халқаро низоларни бартараф этиш, ҳамкорликни икки томонлама манфаатдорлик асосида замонавий босқичга кўтариш борасидаги таклифларига мойиллик билдирмоқда.

Хусусан, БМТнинг Мингйиллик тараққиёт дастурига бағишланган саммитида Президентимиз сўзлаган нутқ Ўзбекистондаги демократик янгиланишлар нечоғлик табиий, қонуний эканлигини яна бир карра намойиш этди. Кўп ўтмай Юртбошимиз Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенати ва Қонунчилик палатасининг қўшма мажлисида демократик жараёнларни янада чуқурлаштириш юзасидан ўртага ташлаган концепция ҳам нафақат мамлакатимиз, ҳатто хорижда ҳам даврнинг ўзига хос янги концепцияси сифатида эътироф этилди. Чет эл матбуоти бу ҳақда кўплаб мақолалар берди.

Шоир ва адибларимизнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси саҳифаларида шу мавзудаги чиқишлари

Фармон ТОШЕВ

ҳам эътиборли бўлди. Шу билан бирга, уларнинг бугунги ижодий жараёндан қониқмаслик борасидаги мулоҳазалари ўринли деб ўйлайман. Юртбошимиз «Адабиётга эътибор – маънавиятга, келажакка эътибор» рисоласида адибларимизни одамлар ҳаётига чуқурроқ киришга, уларнинг орзу-ўйлари, қийинчиликларни енгиб ўтишдаги матонатлари ҳақида ёзишга даъват этгани бежиз эмас.

Тарихдан маълумки, кўплаб мамлакатларда инқироздан чиқиш учун аҳолига, жамоатчиликка турли кўринишда даъватлар қилинган. Мисол учун, Японияда аёллар барча қимматбаҳо тақинчоқларини давлат хазинасига, корхоналар қуриш учун топширганини ўқиганмиз. Яна бир юртда заём чиқаришган, Покистонда эса ижтимоий барқарорликни таъминлаш мақсадида барча сиёсий партиялар фаолияти тугатилган. Америка Қўшма Штатлари эса фақат хорижлик оқил тадбиркорларга имконият бериш орқали ўнгланиш йўлига кирган.

Бизда-чи? Бизда мустақиллик бошидаги барча оғир юкни давлат, аниқроғи давлат раҳбари ўз зиммасига олди. Фақат бугина эмас. Давлат барча ислохотлар ташаббусини ўз зиммасига олди. Бунинг натижасида биз жамиятимизнинг кўпчилик ҳавас қиладиган ҳозирги босқичига етиб келдик. Энг муҳими, бунёдкорлик мамлакатимизда одатий ҳолга айланди. Йилларга ўзига хос ном берилиши у ёки бу муаммога жамоатчиликни жалб этишда муҳим роль ўйнапти.

Буни биргина Самарқанд мисолида ҳам кўриш мумкин. Кўҳна шаҳар бугунги кунга келиб, тамомила янгича қиёфа касб этди. Айниқса, тарихий обидалар таъмирдан чиқарилиб, ободонлаштирилгандан сўнг хорижликлар эътиборини янада кўпроқ тортмоқда. Кўҳна шаҳарда қурилиш ва кўкаламзорлаштириш ишлари қизғин давом этмоқда. Қувончлисиз шундаки, ҳар йили туманларда бир-иккитадан замонавий янги қишлоқлар пайдо бўлаётир.

Дарвоқе, вилоятда ижод қилаётган шоиру ёзувчилар ҳам бу хайрли ишлардан четда тургани йўқ. Кейинги йилларда фермер хўжаликлари, маҳалла ва меҳнат жамоаларида ижодий учрашувлар анъанага айланди. Сайдулла Мирзаев, Нусрат Раҳмат, Олқор Дамин, Жумагул Сувонова,

Ориф Ҳожи, Исмат Санаев каби уюшма аъзолари янги асарларини чоп этдилар. Ўтган йил охирида бўлган анжуманда китоблар тақдимоти, адабий учрашувлар, ёш ижодкорлар билан ишлаш, ҳатто телевидение ва матбуотдаги чиқишларимиз юзасидан аниқ мақсадли режалар тузиб олдик.

Самарқандда Иноят Неъматов деган отахон яшайди. Саксонни қоралаб қолган нуруний эрталаб, энг аввало, янги газеталарни варақлайди. Кўнгли таскин топгач, кейин нонушта қилади. Баъзан ҳатто бирон оддий хабар ҳам, агар жўнроқ ёзилган бўлса, танқидий муносабат билдириб келади.

Яқинда у киши билан яна кўришиб қолдик.

– Кеча маҳалламызга бир нотиқ келиб суҳбат ўтказди. Одамлар кўп машина харид қилаётгани, тў-ю тантана бисёрлиги халқнинг бойиганидан, осойишталикдан деб тунтирдди, – ўсмоқчилаб гап бошлади отахон.

– Тўғри айтибди-да, мен ҳам шундай фикрдаман. Давлат ҳар бир фуқаро ишлаб даромад топсин, мулкдор бўлсин, деб имконият яратиб қўйган бўлса. Бирорта ишни бошлашга қўли калталиқ қилса, кредит ажратаётган бўлса.

– Тушунмадингиз, мен буни инкор этмоқчи эмасман. Ҳақиқатдан, бизнинг мамлакатда чинакамига ишлаган, касбини пухта эгаллаган ҳар бир одам бойиб кетиши мумкин. Аммо мени масаланинг бошқа жиҳати ташвишлантирмоқда.

– Хўш-хўш?

– Биласизми, яқинда тадбиркор қўшним келин туширди. Ресторанда тўй қилди. 500 кишига тайёрланган столда одамнинг жонидан бошқа ҳамма нарса бор. «Ҳалоли бўлсин!» дейишингиз мумкин. Лекин у бир йиллик даромадини ана шу тўйга сарфлади. Беш минг долларга Тошкентдан санъаткор олиб келди. Бир ҳафта ўтгач, қудаси – келиннинг отаси ҳам худди шундай тўй қилиб берди. Икки тўйнинг харажатига битта корхона қуриш мумкин.

– Ахир, бу унинг шахсий жамғармаси...

– Ҳамма иллат шундай нуқтаи назарда! Бизда давлат мулкани муҳофаза этиш тизими бор. Бироқ хусусий мулкдан фойдаланиш малакаси йўқ. Кўпчилик янада самарали ишлаш, фаолиятини кенгайтириш ўрнига невараси

Фармон ТОШЕВ

учун қимматбаҳо ҳовли ёки машина олиб қўйишга одатланган. Айтингни, хусусий маблағни оқилона сарфлашни халққа ким ўргатади? Сиз журналистлар, ёзувчилар мана шундай муаммолар ҳақида пьесами, драмами ёзсанглар, демоқчиман-да.

Иноят ака ҳақ. Мабодо шунга ўхшаш иллатларни бирор маҳалладаги мулоқотда очиқчасига айтсангиз, кўпчилик фикрингизни ҳазм қила олмайди. Лекин бундай ҳолатлар бадиий асарларда, театр ва кино орқали кўрсатилса, у одамларга бошқачароқ таъсир кўрсатади.

Аччиқ бўлса-да айтиш жоиз, тажрибали адибларимиз тарихий сиймолар образларига такрор ва такрор мурожат қилиш билан чекланиб қолаётган бир пайтда ёшларнинг аксарияти севги афсонасидан нарига ўта олишмаяпти. Ҳолбуки, Маҳмудхўжа Бехбудий «Самарқанд» газетасида 1913 йилда тўй-томошалардаги ортиқча харажатлар миллатимизнинг бой бўлишига халақит беришини асослаб, ўнлаб мақола ва ҳажвиялар ёзганди. У тўйпарастликни манманлик ва жаҳолатга тенглаштирганди. Бизнинг кўпчилигимиз эса бундай тантаналарда қўл қовуштириб туришни ёки нутқ сўзлашни одамгарчилик, обрў деб биламиз.

Яна бир масала. Янги китоблар жуда кўп чиқаяпти. Яхшисиям, савиясизлариям бор. Аммо матбуотда улар ҳақида нуқул оддий хабар ёки тафсилот ўқиймиз. Назаримда, бу рекламадан бошқа нарса эмас. Умуман, шўро давридан қолган жанр – тафсилотли тақриз ёзишдан воз кечиш пайти келмадимикан? Бундай деб айтганимнинг боиси, гарчи, уларга «тақриз» рукни қўйилаётган бўлса-да, муаллифларнинг савиясига қараб, ҳайнаҳой, тафсилотли тақризлар манфаатдор адиб ёки шоир томонидан уюштирилаётганини билиб олиш қийин эмас.

Агар адабиётшунослар ҳафсала қилишмаса, адабий танқиднинг бор-йўқлиги сезилмаса, эҳтимол, асарлар таҳлилини тажрибали адиблар зиммасига олишар. Бу масалада «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ташкилотчиликлари бажариши лозим.

Яқинда таниқли адибга китоб чиқаришдаги тартибсизликлар, саёз асарлар ҳақида мақола ёзишни илтимос қилдим. У: «Мен буюртма асосида ёза олмайман» деди.

Ҳолбуки, мен аслида унга ўз вазифасини бажармаётганини ишора қилгандим. Негаки, айнан шунга ўхшаш ижодкорлар саёз асарларга ҳамду саного тўлиқ мақола-тақризларни дарҳол ёзиб келишади.

Сўнги эътирозим ноширларга. Нашриётлар ўртасида рақобат бўлгани маъқул. Аммо улар учун умумий қоидалар ҳам бўлиши керак. Масалан 15 ёшга тўлган қизнинг бир йилда бор-йўғи юз нусхадан иборат учта китобчасини чоп этишини қандай тушунмоқ керак? Демокчиманки, моддий манфаат ва маънавий зарар масаласи ўз баҳосини олиши зарур.

Президентимиз халқ депутатлари Самарқанд вилоят Кенгаши сессиясидаги нутқида масъул вазифа эгалари хусусида сўз юритиб, «Ҳоким учун эл манфаати йўлида майда иш йўқ» дея таъкидлади. Халқнинг эркин яшаши, эркин ишлаши, фаровон турмуш кечиришини таъминлашга фаоллар ҳам раҳбарлар каби масъул эканлигига алоҳида эътибор қаратди. Адиблар жамиятнинг фаол зиёлилари эканини ҳисобга олсак, ижод аҳлининг доимо халқ орасида бўлиши, унинг яратувчилик фаолиятини бадиий образларда акс эттириши ҳам қарз, ҳам фарз эканини англаш қийин эмас.

Ижодкор ҳам давр фарзанди. У ўзи яшаб турган муҳитда, жамиятда шаклланади. Демак, у ана шу жамият олдида ҳамиша бурчдор.

2011 йил.

УМРНИНГ ҲАР ОНИ ҒАНИМАТ

Қимматли вақтини қизғанмаётган ёхуд бекорчи ва эзмаларга киноя

– Вақтнинг ўтишини қаранг, кечагина ўғлим мактаб ўқувчиси эди, бугун эса уни уйлантириш ташвишида юрибман.

– Яқинда домланинг 60 йиллигини нишонлагандик, бугун 80 ёшга кирибдилар.

– Назаримда, кеча-ю кундуз сал қисқарганга ўхшайди, тонгдан тунгача тиним билмайман, аммо ишим барибир чала қолади.

– Меҳмондорчиликка фурсат топа олмаяпман...

Бундай гапларни ҳар кун гапирамиз, ҳар кун эшитаемиз. Уларнинг асл моҳияти ВАҚТ тушунчаси билан боғлиқ. Биз вақтни ўтказиб юбориш армон, унинг ҳар лаҳзасидан унумли фойдаланиш зарур эканлигига ўзимиз билмаган ҳолда эҳтиёж сезаяпмиз. Ишлайман, эзгу ишни амалга ошираман, деган одам учун сутканинг белгиланган вақти камлик қилаётганини англаб етаяпмиз.

Бундай ҳолатда беихтиёр академик шоир Ғафур Фуломни эслаймиз:

*Азиз умримизнинг азиз онлари,
Азиз одамлардан сўрайди қадрин.
Фурсат ғаниматдир, шоҳ сатрларла
Берзамоқ чоғидир умр дафтарин.*

Қаранг, вақтни тежаш, умрнинг ҳар лаҳзасини қадрлаш ҳамма даврда, ҳамма жамиятда ҳам ўз моҳиятини йўқотмаган.

Аслида вақт қисқарган эмас. Тўртта фасл ҳам, тун-кун ҳам ўша-ўша. Фақат замон ўзгарди. Ҳаётга муносабат ўзгарди. Бир ой давомида ойликка қараб ўтирадиган вақтда энди маош олиш учун унга яраша ишлашга тўғри келади: ҳар ким ўзи учун меҳнат қилсин.

Натижада ортиқча меҳмондорчиликка, кун бўйи чойхонада ўтиришга, карта ёки нарда билан овунишга вақт топа

олмаймиз. Турмуш ташвиши ҳам кўпайган эмас, фақат у билан ҳар ким ўзича банд. Баъзан етти ака-ука бир-биримиз билан тўй-маъракалардагина кўришиб қоламиз. Яхшиям «сотка» деган матоҳ бор.

Бир қарасанг, ҳамма ўз ҳаётини фаровон қилиш учун яшаётгандек. Ишсиз бор, лекин бекорчи йўқ. Минг афсуски, турмушда ўзим истамаган айрим ҳолларга дуч келганда юрагимдаги ғашимни боса олмайман.

Яқинда унвонли хонандага эътироз билдиришга тўғри келди:

– Уч йилдан бери янги кўшиғингизни эшитмаяпмиз. Нуқул бировларнинг ашуласини айтиб юрасиз...

– Тўғриси, тўйдан, маъракадан ортмаяпмиз.

У ўз иқтидорини 2-3 соатлик базми жамшидларга сарф-ляяпти. Шеър ўқишга, кўшиқ яратишга, расмий тадбирларга вақти йўқ. Бир пайтлар номи чиққан хонанда ўзининг яна беш йилдан кейинги аҳволини тасаввур ҳам қилолмайди.

Бир одамни танийман. Жуда интизомли. Ишга ўн минут олдин келади. Ҳаммадан кеч кетади. Лекин ҳамкасблари унинг телефонда тинмай гаплашишидан бошқа тайинли ишини айтиб беришолмади. Бу инсон эллик ёшида Худо берган умрини яшаб қўйгандек туюлади менга.

Яна бир оғайним бор. Уни ҳамма танийди. Чунки эшитган тўй маъракасини ўтказиб юбормайди. Улфатларга жонфидо. Фақат фарзанд ва невараларга маънили ўғит беришига ишонмайман. Негаки на китоб ва газета ўқийди, на телевизор кўради.

Илгари иқтидорсиз, ишига масъулиятсиз киши эзма бўлади, деб эшитгандим. Кейинги пайтда ўз кўзим билан кўраяпман. Гоҳида ҳузуримга келиб вақтимни олган, ошкора ишорам ёки узр сўрашимдан кейин хайрлашаётганда «Бир кўрай дедимда, жўра» деган гапни айтаётганлар кўпайган.

Тадбирлар шунчалик кўпки, баъзан ёқамни ушлайман: суннат ва никоҳ тўйи, ақиқа ва мучал тўйи, курсдошлар, синфдошлар, божалар, овсинлар, қизлар давраси, тўй видеотасмасини кўриш, чорлов, танишув...

Кейин ўйланиб қоламан: ҳазрат Алишер Навоий тўйга борганмикан? Академик Иброҳим Мўминов туғилган кун-

Фармон ТОШЕВ

да қадахсўз айтганмикан? Дунёни кезган Машрабдек қаландар шоир бирор манзилда тўхтаб, карта ёки нарда ўйнаганмикан? Бирор кимса Маҳмудхўжа Беҳбудийни талбонда кўрганмикан?

Айтишларича, академик Воҳид Абдулло чойхонадаги бекорчиларга доимо ҳазил ёки киноя шеър ўқиб ўтиб кетаркан. Академик Ботурхон Валихўжаев энг яқин одамнинг тўйида ўн минутдан сўнг тоқати чидамай чиқиб кетганини ўзим кўрганман.

Эҳтимол, шунинг учун ҳам юқорида номлари зикр этилганлар донишманд, авлиё даражасига эришганлар. Улар умрининг ҳар лаҳзасида маънавий бойлик яратганлар. Бекорчи тадбирлардан воз кечишган. Чунки... уларни ҳеч ким ҳафтада тўрт кун наҳор ошга, туғилган кун ва бошқа баъзи жамшидга таклиф этмаган. Балким, айтишса ҳам боришмагандир.

Биз эса бундай инсонларга киноя қиламиз:

– Ишни деб, одамгарчиликдан чиқманг, биродар.

Ўзи ким одамгарчиликдан чиқади – тўйма-тўй юрганми ёки бировни улфатчиликка чорлаганми?!

Шу ўринда тўртинчи асрда яшаб ўтган мутаффакир Августин Аврелий (Саодатли)нинг қуйидаги мулоҳазаларини эсламоқ жойиз деб ҳисоблайман: «Вақт фақат бизнинг руҳимиздагина мавжуд. Ўтмиш хотирамизда, келажак эса орзу-умидларимизда яшайди. Келажакни ҳозирги вақтдаги баъзи белгилар воситасида кўра олишимиз мумкин. Демак, ҳозирги вақтнинг моҳияти кузатиш, мушоҳада юритишдан иборатдир».

Дунёда тўхтамайдиган ва ихтиёримизга бўйсунмайдиган битта нарса бор, у ҳам бўлса ВАҚТ. Ҳар лаҳзаси, ҳар сонияси ғанимат. Йўқотилган вақт армондан бошқа нарса эмас. Ёшим улғайган сари вақтимни қизғаниб бораяпман. Сиз-чи, сиз ҳам қизғанаяпсизми?

Фарзандга адаб, ҳунар ўргатмакни мерос деб билғил.

Агар сен хоҳ унга адаб ўргатғил, хоҳ ўргатмағил, турмуш машаққатларининг ўзи унга ўргатур.

Фарзанднинг кўзига ўзингни ҳайбатлиғ кўргузғил, то сени хор тутмасин ва ҳамиша сендан кўрқиб юрсин.

ҚОБУСНОМА»ДАН

**“...ЭТИ – СИЗНИКИ, СУЯГИ – БИЗНИКИ”
 Ёхуд, эскича нақлнинг янгича талқини
 хусусида Самарқанд вилоят ҳокимлиги ўрта
 махсус, касб-ҳунар таълими бошқармаси
 бошлиғи Муродулла ХОЛМУҲАМЕДОВ билан
 суҳбат**

– Муродулла Маҳмудович, яқин ўтмишда фарзандини мадрасага келтирган ота ёки она мударрисга “Шу бола сизнинг ихтиёрингизда, яхши таълим-тарбия олиши учун барча чорани кўришингизга розиман. Эти сизники, суяги бизники”, деган. Бу ота-онанинг фарзандининг яхши таълим-тарбия олишига бўлган қатъий талаби ва бу йўлда устозга яратиб берган шароит, унга нисбатан эҳтиромини англаган. Шундай эмасми?

– Албатта, ҳар бир ота-она фарзандининг комил инсон бўлиши, жамиятда ўз муносиб ўрнини топишини истайди ва бунга шарт-шароит яратиб беришга интилади. Ушбу нақл моҳиятида ҳам биринчи навбатда ота-онанинг фарзанди келажаги учун ўзини нечоғлик масъул деб билиши ва шунга ҳаракат қилиши, иккинчидан устозга бўлган юксак ишонч, ҳурмат мужассам. Бугун ёш авлоднинг билим ва касб-ҳунар эгаллаши учун аввалгилардан фарқли ўлароқ кенг имконият, шарт-шароитлар яратилган бўлсада ота-она ва устоз-мураббийлар зиммасидаги масъули-

ят ҳамон ўша-ўша – болани яхши хулқли, одоб-ахлоқли, билимли ва касб-ҳунарли қилиб камолга етказиш. Лекин ана шу вазифа, бурчни адо этишга бугун ҳар ким ҳам бир хил ёндашмоқда деб бўлмайди. Аввало фарзанднинг яхши таълим олиши кимга керак, деган саволга аниқлик киритиб оламиз. Албатта, биринчи навбатда ота-онага! Чунки фарзандни яхши тарбия қилиш, ҳар жиҳатдан баркамол этиб ўстиришдан биринчи навбатда ота-она манфаатдор. Яхши тарбия кўрган боласидан рўшнолик кўрадиган ҳам, тарбиясизлиги оқибатида азият чекадиган ҳам ота-она! Ундан кейин шу юртда ўсиб улғаяётган ёшларнинг етук мутахассис бўлиши, мамлакат тараққиётига ҳисса кўшишидан манфатдор давлатимиз учун ҳам ёшлар таълим-тарбияси асосий масала ҳисобланади.

Энди иккинчи савол пайдо бўлди: “Ана шу манфаатдор томонлар бугун ёшлар тарбияси борасида қандай йўл тутмоқда?” Ишонч билан айтиш мумкинки, ҳеч бир давлатда ёшларни замонавий талабларга мос равишда ўқитиш, касб-ҳунарга ўргатиш баробарида уларни иш билан таъминлашгача бўлган улкан ва мураккаб жараёни ўз ичига қамраб олган ҳукумат миқёсидаги ислоҳотлар, тадбирлар амалга оширилмаётган бўлса керак. Афғонистон, Покистон, Эрон, Ироқ, Ҳиндистон сингари ўнлаб давлатларда ҳозир ҳам 30-40 фоиз ёшлар саводсиз қолаётган бир пайтда мамлакатимизда энг ривожланган давлатлар қаторида 12 йиллик бепул мажбурий таълим тизимига, янги таълим стандартларига изчиллик билан ўтилди. Бундан ўн уч йил муқаддам муҳтарам Президентимиз Ислом Каримов ташаббуси билан ишлаб чиқилган ва ҳаётга кенг жорий этилган Кадрлар тайёрлаш Миллий Дастури асосида республика миқёсида янги – ўрта махсус, касб-ҳунар таълими тизими шакллантирилди, унинг улкан моддий-техник база-си яратилди.

Биргина 2004-2009 йилларда Дастур доирасида юрти-мизда 678 минг ўқувчи ўринли 85 та академик лицей ҳамда 841 та касб-ҳунар коллежлари қурилиш ва реконструкция қилиш йўли билан фойдаланишга топширилди. 2010 йилда ҳам 22940 ўқувчи ўринли 41 та касб-ҳунар коллежлари ҳамда 900 ўқувчи ўринли иккита академик лицей ва битта

академик лицей учун спорт зал, шунингдек, 11590 ўринли 99 та ўқувчилар турар жойларини янгидан қуриш ва реконструкция қилиш ишлари амалга оширилмоқда.

Бу рақамларни бежиз келтирмаяпман. Иккинчи манфаатдор томон – давлатимиз томонидан ёш авлод тарбияси борасида амалга оширилаётган ишлар, ажратилаётган беҳисоб маблағлар нафақат кўшни давлатларда, балки дунё миқёсида ҳам камдан-кам учрайди.

– Демак, ёш авлод таълим-тарбияси борасида давлат мажбурияти бажарилаяпти. Хўш, Сиз айтган биринчи манфаатдор томон – ота-она-чи? Улар буни нечоғлик ҳис қилишмоқда?

– Афсуски, масаланинг оғриқли нуқтаси ҳам мана шунда. Айрим ота-оналар юқорида келтирилган нақлни, унинг мазмун моҳиятини унутишган. Фарзанди келажагини таълим-тарбия билан эмас, моддий бойлик, амал билан яратишга интилишмоқда. “Эти сизники, суяги бизники”, дейиш у ёқда турсин, барча шарт-шароитлар яратилган таълим муассасасига фарзандини юборишдек энг оддий ва бирламчи вазифасини, бурчини ҳам бажармаяпти! Ваҳоланки, эски нақлда ҳам “мана, бола Сизга, қандай таълим-тарбия бериш фақат сизнинг ишингиз” деган ғоя илгари сурилмаган, балки таълим-тарбияда қаттиққўллик, интизом, талабчанлик устун қўйилган. Бу муҳим омилларсиз тарбия кутилган самарани, натижани бермайди. Аммо бугун ота-оналаримиз ўқитувчидан нимани талаб қиляпти? Қаттиққўлликни, интизомни ва талабчанликни касб қилган устозларимизга ҳурмат билан қараш ўрнига боласини тартибга чақирган, тарбия чораси сифатида уялтирган, нари борса, ўта ножўя қилиғидан ранжиб, қаттиқроқ койиган ўқитувчининг ёқасидан олаяпти! Фарзанди тарбияси, нима билан машғуллигига қизиқмаган ота-она ўқитувчи билан жанжаллашиш, уни обрўсизлантиришга вақт топаяпти. Чунки, айна пайтда аксарият ота-оналарни боласининг илм олишидан кўра қанча пул топиши кўпроқ қизиқтирмоқда. Ўқишга бормаса-да пул топиб келса, ота-она учун фойдалироқ эмиш. Ўсмирни рўзғор тутишга ўргатишнинг ҳам фойдали томонлари бор, албатта. Лекин ўқиши, касбунаар эгаллаши керак бўлган пайтда ёшларнинг бошқа

Фармон ТОШЕВ

ишларга йўналтирилиши, уларнинг тафаккури, жамиятга муносабатига салбий таъсир кўрсатмай қолмайди. Ҳали вояга етмай туриб, пулнинг кетидан қувган боланинг эртаси ҳақида ҳам ўйлаб кўриш керак.

– Чиндан ҳам бугун ўқувчиларнинг дарсларга мунтазам қатнашишини таъминлаш энг муҳим масала бўлиб турибди. Бу борада аҳоли ўртасида кенг тушунтириш-тарғибот ишлари олиб борилаётганига ҳам гувоҳмиз. Ушбу йўналишда бевосита тизимда қандай амалий чоралар кўрилмоқда?

– Ишонасизми, давомат яхши бўлмаган таълим муассасалари раҳбарияти, ўқитувчиларига чора кўрмоқдамиз, уларни жавобгар қиляпмиз. Ўқитувчиларимиз уйма-уй юриб, ота-оналар билан учрашиб, фарзандларини дарсларга юборишини сўрашмоқда, илтимос қилишмоқда! Ҳа, фарзандини мактабга, коллеж, лицейга юбориш ота-онанинг бурчи бўлса-да ўқитувчилар бунини илтимос қилишмаяпти. Лекин бунини тушунмаётганлар ҳам кўп-да. Ўқувчисини сўроқлаб, унинг уйига борган мураббийни беандишаллик билан оstonасидан киритмаётган, фарзандларини конституцион ҳуқуқидан маҳрум қиляётган ота-оналар ҳам учраб туради. Албатта, уларга нисбатан тегишли қонунлар доирасида чора кўрилмоқда. Лекин бу борада жамоатчилик назоратини кучайтириш, ота-она масъуллигини ошириш лозим. Қолаверса, бир болага етти маҳалла ота-она, деган ақиданинг ҳаётини ифодасини ҳам намоён этишимиз керак. Қўниқўшнимизнинг, маҳалладошимизнинг боласини дарсга бормаи нима билан машғуллигини, нима сабабдан ўқишга бормаётганини маҳалла фаоллари муҳокама этишса, ота-онани сўроқлашса, мақсадга мувофиқ бўларди. Ахир қишлоғимиз, маҳалламиздан чемпион ёки нуфузли танлов ғолиби чиқса, нуфузли идорада ишласа фахрланиб гапирамыз-ку. Таълим-тарбия бобида хатога йўл қўяётган оилалар, хулқида нуқсонини бўлган ўсмирлар маҳалла шаънини туширишини ҳам унутмайлик. Бундан ҳам муҳими ота-оналаримизнинг юқоридаги масалаларни онгли равишда тушуниб етишларини таъминлаш лозим.

– Муродулла Маҳмудович, кўпинча ота-оналар бу масалада ҳам ўқитувчидан нолишади. Уларнинг тажрибасиз-

лиги, ўқувчи билан ишлай олмаслигидан шикоят қилишади. Бунга сабаб нима?

– Тўғри, беш бармоқ баробар бўлмаганидек, тажрибасиз, ёш, малака талабларига жавоб бера олмайдиган ўқитувчилар ҳам йўқ эмас. Бундай ўқитувчилар бугунги бозор иқтисодиёти, рақобат шароитида ё ўқиб-ўрганади ёки ўз-ўзидан сафдан чиқиб кетаверади. Аммо фарзандимнинг истиқболини фақат ўқитувчи яратади, деган фикрда юрганлар ҳам хато қилади. Ўйлаб кўринг, бола ўқиб, яхши касб эгасига айланса, яхши ишга жойлашса ўқитувчини эмас, ота-онани боқади-ку. “Фалон ўқитувчи яхши ўқитмайди”, деган эътирозлар ҳам ўринли. Аммо ўша ўқитувчининг яхши томонга ўзгаришга, ўз устида ишлашга даъват қиладиган ҳам биринчи навбатда ота-оналар бўлиши керак. Бунинг учун эса ота-она таълим муассасасига тез-тез келиб туриши, фарзандининг ўқиши билан қизиқиши лозим. Унга ким дарс бераётгани, ўқувчи фанни қандай ўзлаштираётганини эътиборга олиш керак. Йилда бир марта бўлса-да коллежга бормайдиган, у ердаги таълим-тарбия жараёни, яратилган имкониятлардан беҳабар ота-оналарнинг айбни фақат ўқитувчига ташлаши эса умуман, ноўрин. Қарс икки қўлдан чиқади, деган гап ушбу масала ечимига ҳам бевосита дахлдор.

Тизимда фаолият кўрсатаётган мураббийларимизнинг меҳнати, муассасаларимизда таълим-тарбия жараёнининг тўғри ташкил этилгани боис 2009 йилги Республика IV босқич фан олимпиадасида ўқувчиларимиз еттита совринли ўринни эгаллаб, умумжамоа ҳисобида Республикада биринчи ўринни қўлга киритди. Сўнги икки йилда тизим ўқувчиларидан 4 нафари жаҳон олимпиадасида совринли ўринларни эгаллади. Жумладан, яқинда СамДУ қошидаги 2-сон академик лицей ўқувчиси Дониёр Насриддинов Озарбойжоннинг Боку шаҳрида ўтказилган кимё фани бўйича 44-Менделеев халқаро олимпиадасида бронза медалини қўлга киритди. Бунда албатта, ўқитувчиларимизнинг ҳиссаси катта.

– Таълим муассасасида ота-она томонидан боланинг ўқишини, тарбиясини назорат қилиш учун қандай имкониятлар бор?

– Таълим муассасасида ўтказилаётган очиқ дарслар, ота-оналар йиғилишлари, очиқ эшиклар куни ва бошқа ўнлаб тадбирлар айнан ота-оналар билан чамбарчас боғлиқ. Ота-она ўз фарзандининг тарбияси, билим олиши билан қизиқар экан, бундан ҳар қандай таълим муассасаси раҳбариятининг, ўқитувчиларининг боши осмонга етади. Бугун таълим муассасаси – маҳалла – ота-она ҳамкорлигига алоҳида эътибор қаратаёпмиз. Бу ҳар бир ўқувчининг мунтазам назоратда бўлиши, яхши ўқиб-ўрганиши учун энг муҳим омил.

– Конституциямиз ва тегишли қонун ҳужжатларида ота-оналар масъулияти алоҳида таъкидланган...

– Ўзбекистон Республикаси Конституциясида “Фарзанд тарбияси учун ота-она жавобгардир”, дея кўрсатилган бўлса, “Таълим тўғрисида”ги қонуннинг 30-моддасида “Вояга етмаган болаларнинг ота-оналари ёки қонуний вакиллари боланинг қонуний ҳуқуқлари ва манфаатларини ҳимоя қилишлари шарт ҳамда уларнинг тарбияси, мактабгача, умумий ўрта, ўрта махсус, касб-хунар таълими олишлари учун жавобгардирлар”, деб белгилаб қўйилган. Бунинг жиддий сабаблари бор албатта. Чунки бола тарбиясида оилавий муҳит, ота-она ибрати муҳим аҳамият касб этади. Айниқса, ўрта махсус, касб-хунар таълими муассасаларида таҳсил олаётган ва етуклик сари қадам қўяётган 15-18 ёшлардаги ўғил-қизлар тарбияси ҳам ота-онанинг, ҳам таълим муассасасининг жиддий назоратида бўлиши лозим.

Бир сўз билан айтганда, бугун ҳар биримиз муҳтарам Юртбошимизнинг таълим-тарбия соҳасидаги ишлар савияси, кўлами, мазмун ва моҳиятини юқори босқичга кўтариш борасидаги фикрлари баробарида «Бугун ёшларимиз қандай кадриятлар сари интилмоқда, қандай орзуният ва ўй-хаёллар билан яшамоқда?» деган саволларига асосли жавоб топишга интилмоқдамиз. Ҳеч шубҳасиз, бундай куюнчаклик билан билдирилган фикрлар замирида фарзандларимизнинг эртанги куни, тақдири ҳақида қайғуриш мужассам. Ўрта махсус, касб-хунар таълими тизимида жаҳон андозалари даражасидаги шарт-шароитлар эса ана шу масъулият, ана шу куюнчакликнинг маҳсули сифатида бунёд этилди.

Фармон ТОШЕВ

Албатта, таълим соҳасида яратилган беқиёс имкониятлардан оқилона фойдаланиш, фарзандларимизга нафақат таълим бериш, айти пайтда уларнинг маънавий оламига ҳам юксалтиришдек улкан шараф ва ўта муҳим масъулият ана шу тизим вакиллари билан баробар ота-оналарнинг ҳам зиммасидадир. Ҳар икки томон учун ҳам энг муҳим вазифа эртанги кунимизни белгилайдиган, келажакимизни барпо қиладиган фарзандларимизни етук кадрлар, комил инсонлар сифатида вояга етказишдан иборат.

2010 йил, май

**«ДОМЛАНИНГ САМИМИЯТИГА
ИШОНМАЙМАН»**
**Айрим ёшларда бундай кайфият пайдо
бўлишининг сабаби нимада?**

Яқинда ижодкор талабалардан бири билан дилдан суҳбатлашиб қолдим. Гап мавзуи унга дарс берган домланинг пора олиш устида қўлга тушганига келиб тақалди.

– Жуда тўғри иш бўлди, – дейди қатъият билан талаба. – Ачинмайман. Бошқалар ҳам ачинишмайди. Шундай жазога лойиқ одам эди.

– Нега ўз устозингиз тўғрисида шундай фикрдасиз? Ахир у...

– Ҳаммани сенсирайди. Сардорни турли баҳона билан пул йиғишга мажбур қилади. Ҳар семестрда арзимаган конспектини китоб қилиб сотади. Ўзи китобдан ўқиб беради. Аммо бизга семинарда дафтаримизга қарашга қўймайди.

– Наҳотки бу ҳақда раҳбариятга айтишнинг иложи йўқ? Қолаверса, аноним фикрлар билдириш учун барча олий ўқув юртларида махсус кутилар бор...

– Ўҳ-хў, гапириб кўринг, балога қоласиз. Шаънимизга ҳар қандай ёмон сўз айтишдан тортинмайди. Ректоратдагилар ё кўрқишади, ёки у билан баравар бўлишни ўзларига эп кўришмайди. У кишига ўхшаган яна бир-икки домла бор. Улар ҳеч кимни писанд қилишмайди.

Очиғи, ўйланиб қолдим: ҳамсуҳбатимга ўхшаган ёшлар ким бўлиб етишади? Уларга нимани ўргатаёпмиз? Ўша домла ўзи тўғрисидаги бундай гаплардан хабардорми? Умуман, йигит-қизларнинг ишончига сазовор бўлиш, уларга пухта билим бериш, одоб-ахлоқ ўргатиш ўрнига, гарданига тавқи лаънат илган бу тоифа домлалардан жамият нима наф кўради?

Биламан, ҳалол-покиза, фидойи устозларга, ўқув юртлари раҳбарларига бу гапим ёқмайди. Аммо таълимдаги таъмагирлик жамиятнинг энг хавфли илллати эканини одамларга ким айтади? Қачон қўлга тушар экан, деб уларнинг хурмача қилиқларига томошабин бўлиб юраве-рамизми?

Ректорлардан бирига «Домла, доимий комиссия-да чорак якуни, ўзлаштириш юзасидан ахборотингиз (ҳисобот эмас!) қўйилган, тайёргарлик кўринг» десам, «Депутатларнинг ўқув юртига аралашишдан бошқа иши қолмабди-да» дея киноя қилганди. Айтингчи, жамоатчилик назоратидан ҳадиксираган бундай раҳбар столни муштлаш орқали таъмагирликка қарши кураша оладими?

Ҳозир уларга ҳам қийин. Негаки, штатларни қисқартириш кетаяпти. Лаёқатлими, лаёқатсизми – барибир, иссиқ жойини совутгиси келмаган домлалар ишдан кетмасликка уриниб кўришади. Бироқ ота-оналардан, талабалардан ўқитувчи тўғрисида ким фикр сўрайди? Бу нозик ишнинг оқилона, ҳаётий тизимини ким яратади? Ахир гап фарзандларимиз тақдири устида бормоқда. Олийгоҳдан чиққан битта-иккита стипендия соҳиби ёки танлов ғолиби билан киборланиб, эртага газак олиши мумкин бўлган иллатларга қарши курашмаслик жиноят эмасми?

Энди иккинчи бир лавҳага эътиборингизни тортсам. Яқинда ўқув юртлари сардорлари билан учрашишга тўғри келди. Мен уларга «Катта ёшдагиларнинг, аниқроғи, муаллимларнинг қайси ҳаракатлари сизларга маъқул эмас?» деган савол бердим. Барчамизга ибрат, сабоқ бўлар деган мақсадда йигит-қизларнинг жавобларини тўлиқ келтираман:

- китобдан ўқиб беришлари;
- баландпарвоз гаплари;
- бизга беписанд қарашлари;
- ўйлашимизга имкон бермасликлари;
- ёлғон гапиришлари;
- совға-саломга мойилликлари;
- баҳо қўйишдаги адолатсизликлари.

Гап шундаки, бу мулоҳазаларни болалар аниқ мисоллар билан исботлашга уриндилар. Гарчи хато фикрларини тўғрилаб тушунтирсам-да, зукко ўғил-қизлар олдида хижолат чекдим. Улар биз ҳақимизда ҳамма нарсани билишадди, лекин айтишмайди, айта олишмайди. Биз эса «Менинг фаолиятим тўғрисида хулоса айтишга сенга йўл бўлсин» деган фикрда юрамиз. Ҳаётий тажрибаси-ю илгариги хизмати, ҳатто лавозимини пеш қиладиганлар қанча.

Фармон ТОШЕВ

Йўқ, бу ғийбат эмас, бор гап. Ношуд талаба эса уни ота-онасига янада бўрттириб айтади. Яхши ўқимаганини, дарсларга бормаганини, имтиҳонда жавоб беролмаганини яширади.

– Ҳамма шундай, совға бериб имтиҳондан ўтаяпти, – дейди.

Ота-онада эса пулсиз ўқиш мумкин эмас экан, деган тасаввур уйғонади. Бу гапни қўшнисига, оғайнисига айтади. Ижтимоий фикр дегани шу тариқа пайдо бўлади.

Қўнглимдаги безовталики энди англагандирсиз? Фидойи ўқитувчига қийин. Бунақа муҳитда у ўзини оқлай олмайди. «Инжиқ», «ўжар», «одамгарчиликни билмас» деган ном олади.

Назаримда, очиқ дарсларни кўпайтириш керак. Ҳар бир домла ойида бир марта очиқ дарс ўтсин. Нафақат раҳбарлар, ҳамкасблар, ҳатто ота-оналар ҳам синфга кириб ўтирсин. Боласига ким ва қандай таълим берганини билиб борсин, фикрини айтсин.

Иккинчидан, домлалар ҳақида тўпланган маълумотларни ҳеч бўлмаганда илмий кенгаш ва ички йиғилишларда ошкора маълум қилиш пайти келмадимикан?

Яна бир антиқа вазиятга дуч келдим. Дарс сифати, талаба савияси, домла масъулияти, ҳалоллик ҳақида кўплаб профессор-ўқитувчилар билан суҳбатлашдим. Зўр гапларни айтишди. Бир-бирларини роса ғийбат қилишди. Жўяли фикрлар ҳам олдим. Минг афсуски, ушбу мақолада ана шу хулосаларини келтиришимга бирортаси ҳам розилик бермади. Сабабини ҳам аниқ айтишмади.

Майли, бу уларнинг виждонига ҳавола. Лекин таълимдаги абадий ақидани унутмайлик. Домланинг ҳар бир хатти-ҳаракати шогирдига таъсир кўрсатади. Энди ўзингиз ўйлаб кўринг, пора билан қўлга тушган «устоз»дан талаба нимани ўрганади? Имтиҳон учун пул йиққан, 500 сўмлик китобини мажбуран 2 минг сўмдан сотганидан-чи?

Дарвоқе, суҳбатдошим – талаба қизнинг яна битта гапи эсимдан чиқай дебди. Унинг айтишича, баъзи домлалар ўртасидаги келишмовчилик, низо шогирдлар кўз ўнгида ҳам давом этади. Бир-бирининг «одамлари»га паст баҳо қўйиб

таскин топишади. Талабанинг иккала томонга ҳам ҳурмати йўқолади.

Яширмайман, ушбу мақолани қийналиб ёздим. Салоҳиятли, адолатли, меҳрибон ва фидойи домлаларимиз кўнглини оғритиб қўйишдан қўрқдим. Улар бу мулоҳазаларимни ўзлари учун ҳимоя тариқасида қабул қилишларини истардим.

2010 йил.

«ОТАМНИНГ САБОҚЛАРИ» ТУРКУМИДАН

ОТАМНИНГ ТАНИШЛАРИ

Уста Тош бобомнинг Раҳмон бобо деган жўраси бор эди. Уйдан мевали, манзарали дарахт ниҳоллари олиб кетарди. От аравада керосин сотарди. Мабодо бозордан мол олмоқчи бўлса, дарвоза олдида тўхтаб, бобомдан маслаҳат сўраб кетарди.

Раҳмон бобо бобом оламдан ўтгандан кейин ҳам уйга келарди. Дарвоза олдидаги сўрида ўтириб, дуо қиларди.

– Бор, бобонг эккан токнинг узумидан олиб чиқ...

– Бечора, жўрасини қўмсаган-да, – дейди Шарофат момом.

Мен чой ва узум олиб чиқаман.

Раҳмон бобо бир пиёла чой ичади, 5-6 дона узум ейди, холос. Кейин дуо қилади.

– Яхши одам эди, раҳматли. Қўли гул эди...

Кейин... кўзига ёш олади. Менинг ҳам ўпкам тўлади.

Раҳмон бобо ўзича бир нарсалар деб, аста қадам ташлаб кетади.

Очиғи, мен яқин дўстларимни йўқотмагунча бу ҳолатни шунчаки оддий хотира сифатида билардим. 7-синфдаёқ мен билан бирга газеталарга мақола ёзиб юрадиган жўрам Рустам Аминов (жойи жаннатда бўлсин!) вафот этганда чинакам йиғлаганман. Ўрта мактабни битириш арафасида эдик ўшанда. Ярим тунда йиғлаб шеър ҳам ёзганман.

Отам, падари бузрукворим эса бу борада оқибат деган сабоқни ташлаб кетди менга.

Бобомнинг жўралари, даврадошларини эринмай зиёрат қилиб келарди. Кўпларининг маъракасида бел боғлаб турган.

Бобомнинг бухоролик Фармон, Мардон, Мухтор исмли танишлари бор эди. Учаласи ҳам отда келишарди. Бобом этик, маҳси тиккани учун чарм келтиришарди. Баъзан бир ҳафтагача қолиб кетишарди. Биттасининг бошида ғурраси бор эди.

Отамнинг айтишича, биз, учта ака-уканинг номини бобом ўша дўстлари шарафига қўйган. Фақат отам иккинчи укамга гувоҳнома олганда исмини Эркин деб ёздирган. Лекин бобом ва момом уни Мухтор деб чақаришарди.

Ҳозир ҳам Қарнабга бориб қолсам, отамнинг дўстлари, яқинлари билан бошқача кўришаман. Чунки улар менга ўша самимият ва соддаликни, ўша оқилликни эслатади. Бирор илтимос қилгудек бўлишса, албатта бажаришга интиламан. Чунки отам шундай қилган эди. Чунки мен уларда отамнига хос меҳр-муҳаббат кўраман.

Отажонгинам!

Битта қалбингизга шу қадар самимият ва илиқликни қандай сиғдира олгансиз-а? Яширмайман, доимо сизнинг ўғлингиз бўлганимдан фахрланаман. Фақат Қарнаб эмас, Пахтачи, ҳатто Самарқанддаги ўзимизга яқин давраларда кўпчиликнинг Сизни ёд этиши, яхши воқеа билан эслаши бу ғуруримни тоғдек кўтаради.

Яқинда Тошкентда жисмоний тарбия ўқитувчиси бўлиб ишлаган ва ҳозир нафақадаги Расул Каримов билан суҳбатлашиб қолдим. Бағрига босиб кўришди.

– Устозимнинг ўғлисан, – деди. – Исҳоқ ака менга кўп ёрдам берган. У кишининг маслаҳати билан олийгоҳда домла бўлиб ишладим. Бундай инсонларни унутиб бўлмайди, ука.

Эсингиздами, отажон. Самарқандга келиб, «Менинг курсдош жўраларимни чақариб беринглар» дедингиз. Жўрабой ака Маҳмудов, Абдухолиқ ака Розиковларни чақариб келдик. Ўшанда укам Аҳрор билан сизлардаги бир-бирингизга бўлган ҳурмат-иззатингизга қойил қолганмиз.

Йўқ, Сиз бизга ҳеч нарса демадингиз. Лекин биз – ака-укалар уларнинг ҳолидан хабар олиб турдик. Ҳозир ҳам оиласи билан борди-келди қиламиз. Чунки улар сизнинг жўраларингиз. Жўрабой аканинг жанозасида бел боғлаб турдим. Оиласи, айниқса синглиси ҳозиргача хабарлашиб туришади. Абдухолиқ аканинг 80 йиллигида иштирок этдим. Сизнинг ҳаёт бўлиб турган икки дўстингиз – Ҳаким Худойбердиев ва Абдухолиқ акага невараларингизнинг тўйида тўн кийдирдик.

Бир пайтлар хўжалигимизда раҳбар бўлган, кейинчалик жамоат арбоби бўлиб етишган ва бугун Самарқандда

Фармон ТОШЕВ

яшаётган Тошбўри Қиличев мени атайин уйига чақириб туради. Ҳар гал суҳбат мавзуи битта – Сизнинг самимиятингиз, қилган эзгу ишларингиз.

У киши Сизнинг мактабда чорвачилик фермаси очганингиз, ўқувчиларни бепул овқатлантиргангиз, нуфузли меҳмонларга меҳр билан дастурхон тузаганингизни завқ билан гапириб беради.

Мени эса... масъулият босади: Отамдай бўла олаяпманми? Кимгадир ёрдамим тегаяптими? Одамлар фарзандларимга мен ҳақимда ҳам шундай дейишармикин?

Ана шу масъулият билан яшайман доимо. Назаримда, эришган барча ютуқларим, топган-тутганим ана шу масъулият натижаси.

Самарқанд чет тиллар институтида Пошали Усмон деган домла бор. Рамазон тоғам билан бирга ўқиган. Жўрачилик баҳонасида Қарнабга кўп борган. Сиз билан суҳбатда бўлган. Ана шу одам ҳар учрашганда Сизни ёд этади. Дилбар суҳбатларингизни, бағрикенглигингизни эслайди. Шу туфайли менга ҳам меҳри бўлакча. Талабалиқдан буён ижодимни кузатади, маслаҳатлар беради. Албатта, мен ҳам ҳурматини доимо жойига қўяман. Оилавий тадбирларимга ҳам таклиф қиламан.

«Ўзбекистон» телерадиоканалида ишловчи Камол Матёқубов қишлоғимиздан – Қарнабдан уйланган. Аёли Сизнинг ўқувчингиз, Сафар Эшонқуловнинг қизи Замира. Айтишларича, оила даврасида ҳам улар Сизни эслаб туришаркан. Очиғи, мактабдалигидаёқ мақола ва шеър ёзиб оғизга тушган Замирага алоҳида меҳр қўйганингизни мен ҳам биламан.

Хуллас, ана шу Камол почча яқинда «Фармонбек, Исҳоқ муаллим олдида бир қарзим бор-да» деб қолди. Сўнг сабабини тушунтирди.

Сиз 60 га яқинлашганда Камол Қарнабга келиб қолди. Ширин давра қурдик. Отамизга бир тўй қилмоқчимиз, дедим. У эса бундай фидойи одам ҳақида газетада бирор нарса ёзиш керак, деди. Чунки Камол ўшанда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигида бўлим мудирини эди. Эсингиздами, сиз ўшанда «Қўйинг, куёв, кўп бор мақола ёзганман, аммо ўзим ҳақимда ҳеч ким ёзмаган. Буёғи

нафақага чиқсам, мақтовнинг нима кераги бор» деб эътироз билдирдингиз.

К.Матёкубов хоразмлик эмасми, қатъиятли йигит. Сиз билан эрталабгача суҳбат қурди. Маорифга, тарбияга муносабатларингизни ёзиб олди. Ўзиям бир дафтар тўлди.

– Ана шундан кейин хато қилдик, Фармонбек, – деди Камол ака. – Сиз ҳам камтарлик қилиб эслатмадингиз. Мен эса вақт ўтиб, ўша дафтарни йўқотдим.

– Камол ака, бу хатони тузатиш мумкин. Дадам бир умр мақтовни хуш кўрмаган. Хизматини миннат қилмаган. Аммо Қарнаб тарихи ҳалигача ёзилмаганидан хафа бўларди. Агар қишлоғимиз тарихи ҳақида бирорта кўрсатув қилсангиз, руҳлари шод бўларди, – дедим.

Таклифим у кишига маъқул тушди. Фидойи домла Абдулла ака Қувватов маслаҳати ва ёрдами туфайли Қарнаб тарихи, айниқса бу минтақадаги кончиликка оид нодир маълумотлар тўпланди ва ҳужжатли фильм суратга олинди.

Яқинда К.Матёкубов телефон қилди.

– Исҳоқ домланинг куйинганича бор экан. Жуда бой ва қизиқарли лавҳалар олдик. Қарнаб Осиеда металлургиянинг маркази бўлган. Ҳали кўрасиз, ниҳоятда зўр фильм бўлади.

Мен эса қалбим тўлиб Камол акага қайта-қайта раҳматлар айтдим. Шундай савобли иш Сизнинг номингиз билан боғлиқлигидан фахрландим.

Мансур муаллим ҳар гал учрашганимизда бир гапни такрор-такрор айтади.

– Исҳоқ ака билан ёмон ишлашнинг иложи йўқ эди, – дейди у киши. Интернат-мактабга сутканинг истаган соатида келиб қоларди. Ёниб қолган лампочкани ўчиришдан, эшикларни ёпиб чиқишдан эринмасди. Ҳашарни ўзи бошлаб берарди. Ҳатто тоза кийими билан боғбонга қарашиб юборарди. Аянгиз – янга эса бу адаби учун «Директор одамсиз, четда туриб кўрсатсангиз ҳам бўлади-ку» деб дашном беришдан эринмасди. Лекин у одам шахсий ибратни ҳар қандай тарбиядан устун кўярди.

Шундай лаҳзада уйдаги хатти-ҳаракатларингиз кўз олдимга келади. Дарвозадан киргандан ҳовли ва боғда

Фармон ТОШЕВ

тартиб, саранжомлик қилишга киришиб кетишингизни эслайман. Бирор юмушни аввал ўзингиз қилиб, кейин «мана бундай ишла» дер эдингиз.

Эҳ, отажонгинам, билсангиз эди, бугун шахсий ибрат хислати жуда кўп раҳбар ва ота-оналарга етишмаслигини. Қўлини совуқ сувга урмайдиган, зиёфату мажлисдан бўшамайдиган директорлар кўпайган. Бутун ўқув йили давомида дарс ўтмайдиганлари ҳам топилади. Ва шунда Мансур домланинг бу мавзуда гапириши сабабини тушуниб етаман.

Отамнинг танишлари. Кимлар улар?

Бундай ўйлаб қарасам, касбидан қатъи назар, барчаси яхши одамлар. Қўшработлик Ҳакимовлар, бахмаллик Муҳаммадиевлар, Хивадан Эгамов, Пахтачидан Обло Умаров, Болта Рўзиев, Қойиддин Низомов, Неъмат Бобоноров, Санакул Абдуназаров – ҳаммаси ҳалол, фидойи инсонлар. Демак Сиз давра танлашда ҳам адашмагансиз. Ҳар ким билан улфат тутинмагансиз.

Биласизми, отажон, ана шу масала ҳозирги кунда бизнинг энг оғриқли жойимиз бўлиб қолди. Биринчидан, яхши билан ёмонни ажратиш мушкул. Иккинчидан, зиёфат айримларнинг кундалик ишига айланиб қолди. Ҳатто эри мардикорликка кетган аёллар ҳар ойда ресторанда (уйда эмас) кўнгил очишни одат қилишган. Ўқувчилар, талабалар ҳам ресторанда ўтиришади. Чунки домлалари шундай қилишади. Чунки ота-онаси пул беришади.

Бир кун ҳузуримга келган танишим СамДУда иккинчи курсда ўқиётган ўғлини ишга олишимни сўради. Мен албатта рад этдим. Ўғли ҳали илм олиши, тил ва адабиётни пухта ўрганиши, газетачиликдаги айрим ишларга кўникиши зарурлигини айтдим. Очиги, дўстимнинг жаҳли чиқди.

– Сиз ишга олинг, любой мақолангизни ёзиб ташлайди.

– Газетачилик фақат мақола ёзиш эмас. Ҳеч бўлмаса, дипломини олсин, корректурада синаб кўрамиз. Биздаги иш унинг ўқишига салбий таъсир қилиши мумкин.

– Диплом, диплом, дейсиз. Керак бўлса, гаплашиб, дипломини ҳам олиб бераман!

Эҳ, отажон, қандай оғир бу гапларни эшитиш. 20 йил мактабда ишлаган одамнинг фикри бу. Ўзингиз-ку адойи та-

мом бўлсан, қўй, жўра, болани йўлдан урма, деб уришдим.
У хафа бўлиб кетди. Хайрият кетди...

Отажонгинам, руҳингиз безовта бўлмасин. Бу гапларни азбаройи ана шундай кимсалар тақдирига ичим ачиганидан айтаяпман. Чораси кўрилаяпти. Бу хил иллатлар барҳам топиб қолар.

Лекин шу нарсадан кўнглингиз тўқ бўлсинки, ўғилларингиз дўст, давра танлашда адашмаймиз. Зиёфатларда соатлаб ўтиришга вақтимиз ҳам йўқ. Барчамиз Сиз орзу қилгандек давлат хизматидамиз. Қолаверса, онам ҳар икки гапнинг бирида «Болаларим, ҳар хил даврада ўтираверманглар» деб огоҳ этадилар. Руҳингиз безовта бўлишидан кўрқамиз.

2010 йил.

ТАРСАКИ

Мансур Абдураимов мактабда бошқалардан ажралиб турарди. Гарчи аъло ўқимаса-да, айрим фанлардан берган бурро жавобларига кўпчилик ҳавас қиларди. Тўғри, у дўстларининг кўнглини оғритмасди. Фақат... дарсда жуда кўп шўхлик қиларди.

Муаллим Нормамат Жўраев унга бир-икки дашном бериб кўрди. “Отанга айтаман” деб кўрқитди ҳам. Барибир натижа бўлмади. Шунда бир куни денг... дарснинг ўртасида ўқитувчи машғулотга халақит бераётган Мансурнинг юзига тарсаки тортиб юборди.

Ҳали отасидан-да дакки емаган маҳмадона бола кўпчилик ичида роса изза бўлди. Бетини ушлади-ю кўз ёшини яшириш учун синфдан чиқиб кетди.

Эртасига кўпчилик бутунлай бошқача ҳолатни кутган эди. Муаллим ҳам. Бироқ, Фармон ака нега “ўғлимни урасизлар” деб мактабга келмади. Мансур одатдагидек кайфият билан жойига келиб ўтирди. Болалар унда қандайдир жиддийлик пайдо бўлганини сеза бошлашди. Дарслардаги фаол иштироки, доимо бадиий китоб ўқиши, муомаласидаги босиқлик нафақат синфдошларида, балки муаллимларда ҳам ҳавас уйғотди.

Бунинг сабабини Мансурнинг ўзи ҳам билмайди. Фақат китоб ўқигиси, дарс тайёрлагиси келаверади. Уйдаги одобидан ҳатто ота-онаси ҳам хурсанд. Шу тариқа у ўрта мактабни аъло баҳога битирди ва олий ўқув юртига кирди.

Тақдирни қарангки, Мансур Фармонович йиллар ўтиб ўз тумани Ғзалкентга биринчи раҳбар бўлиб келди. Кунларнинг бирида котиба унга тўйхат тутқазди. “...Сизни халқ таълими аълочиси Нормамат Жўраевнинг 60 йиллик тўйига таклиф этамиз.

– Эҳ-ҳа, бу ўша муаллим-ку...

Мансур Фармонович беихтиёр ўқувчилик йилларини ва ўша “тарсаки воқеаси”ни эслади.

– Албатта бораман. Ҳурматини жойига қўяман. Ким билди, эҳтимол айнан шу одамнинг ўша ҳаракати туфайли бугун мен мана шу лавозимда ўтиргандирман...

Мансур Фармонович тўйга ҳаммадан олдин борди. Собиқ ўқитувчилар билан кўришди, дилдан суҳбатлашди. Аммо табрикка шошилмади. Кўпчиликнинг сўзларини эшитиб бўлгачгина микрофонга яқинлашди.

– Мен бугун оддий, камгап, фидойи, оилам, шахсий ҳаётим учун қадрли инсонни табриклагани келдим. Олтинчи синфдалигимда Нормамаат ака мени битта тарсаки билан жазолаганди. Ҳаёт шуни кўрсатдики, бу тарсаки жазо эмас “мукофот” экан. Чунки ўшандан кейин менда илм олишга, одоб-ахлоқ меъёрларига нисбатан муносабат ўзгарди. Шу боис сизларнинг иштирокингизда муаллимимга миннатдорчилик билдирмоқчиман. Кам бўлманг, устоз, 60 йиллик тўйингиз муборак бўлсин!

Бунақа самимий табрикдан сўнг давра шундай очилиб кетдики, туман биринчи раҳбаридан тўн кийган, совғасалом олган кекса муаллим беихтиёр микрофонга интилди.

– Очиғи, тўйим бир томон, собиқ ўқувчим, нуфузли раҳбарнинг сўзи бир томон бўлди. Яширмайман, кўнглимда бошқа гумонлар юрарди. Ўша шапалоғим эвазига катта одамдан қачон гап эшитарканман, деб ўйлардим. Мана, бугун, “ҳисоб-китоб” қилдик. Бундай бахт, бундай шараф ҳар бир ҳамкасбимга насиб этишини истайман.

Гап ўқувчига нисбатан қатъий чорани қўллашда эмас, балки ҳар бир ҳаракатнинг самимий, юракдан бўлишида. Ҳадик билан юришларим бу – ўқувчимга ҳурматим эди.

2009 йил.

ТУЗЛУҚҚА ТУПУРМАНГ

Мансур Фармонович бу гал ҳузуримга келганида асабийлашиб тургандим. Ҳол-аҳвол сўрашгач, эрталабдан кайфиятимни бузган ҳолатга изоҳ бердим:

– Бир онахон келганди. Жияни институтга кирибди. Ишларимга қарашади, деган мақсадда ёнига олиб келибди. Болаям чаққонгина экан, онахоннинг кўнглидан чиқибди. Аёлнинг айтишига қараганда, бир ойга Тошкентга санаторийга кетса, кимдир йўлдан уриб, жияни Санжар уйини сотиб қўйибди. Ўргатадигани устамон фирибгар экан, қалбаки ҳужжатларни тайёрлаб, уйни расмийлаштириб чет элга жўнаб кетибди. Бояқиш шунга жиғибийрон бўлиб келган экан...

Мансур ака ўйланиб қолди. Нуроний чехраси, ҳаётини ҳулосаси билан вазиятни юмшатмоқчи бўлди.

– Энг яқин одамидан зарба олган инсон ҳолатини тушуниш мумкин. Бу – жуда ёмон ҳолат. Минг афсуски, бундай кишилар ҳаётда учраб туради. Биласизми, бир воқеа эсимга тушиб қолди...

Ўшанда Зомин тоғларида сувларни тўплаш, янги канал ва ариқлар очиш билан шуғулланардим. Тахминан 1972-1978 йиллар эди.

Тоғ этакларида 28 та скважина қазиганмиз. Уларнинг суви қувур ёки ариқ билан катта резервуарга келиб қуйиларди. Шу атрофда бундан бошқа сув манбаи йўқ. Шунинг учун атрофда боқиладиган сурувлар ҳам шу ердан сув ичарди.

Резервуар атрофида 5-6 чоғли оила яшарди. Нишон ака исмли фидойи инсон кичкина ҳовуз қаздириб, дарахт экиб, ихчамгина оромгоҳ ҳам яратди. Биз, қурувчилар, ана шу ҳовуз атрофида куннинг иссиқ кунларида дам олиб кетардик.

Бир куни қуёш ботиши арафасида ҳовуз бўйида суҳбатлашиб турганимизда атрофга боғланган моллар, қўтондаги қўйлар бирдан безовта бўлиб қолди. Нишон ака бунинг сабабини биларкан.

– Шу атрофда бир бўри бор. Ҳозир сув ичгани келди.

Ҳақиқатдан, эътибор бериб қарасам, бўри бемалол сув ичяпти. Саволимни Нишон ака англади ва изоҳ берди.

– Тўрт тараф ғаллазор бўлгани учун сурувлар кетгач, одам кам пайти келади. Ўрганиб қолган. Бизнинг молларга ҳам, қўйларга ҳам тегинмайди. Бир ҳовуздан сув ичгани учун шундай қилади. Бўри гарчи йиртқич ҳайвон бўлса-да, тузлуғига тупурмайди. Аммо аҳён-аҳёнда бегона томондан ҳайдаб келинган қўйларга ҳужум қилиб туради.

Мансур ака бу гапни бежиз айтмади. Санжарга ўхшаганларнинг хатти-ҳаракатини асло кечириб бўлмайди. Асло!

2009 йил.

КЎЗБЎЯМАЧИЛИКДАН ХУШОМАДГАЧА *бўлган жараён пала-партиш ишлаш,* *лаёқатсизлик ва масъулиятсизлик белгисидир*

Менимча, бу янги гап эмас. Муҳтарам Юртбошимиз турли анжуманларда иқтидорсиз, ишёқмас раҳбарлар охир оқибатда маънавий қусурларга мойил бўлажagini доимо таъкидлаб боради. Дарҳақиқат шундай, ўзига топширилган ишни бажара олмаган киши энг аввало, уни бажарилган қилиб кўрсатишга интилади. Айби сезилиб қолса, назоратчига хушомад қилишга мажбур бўлади.

Бир куни йирик туман ҳокими бошқарган йиғилишда қатнашишга тўғри келди. Ҳоким ўтган ҳафта берилган топшириқлар ижросини раҳбарлардан навбати билан сўрай бошлади.

Эътибор бериб турсам, ҳисоботчиларнинг бирортасига ҳам гапиришга имкон бермади. Сабабини тушинтирмоқчи бўлганда тўхтатиб қўяди. Бунинг устига ўша раҳбарни қатъятсизликда, ишни охиригача етказмасликда, таҳлилсиз, режасиз ишлашда айблади.

Табиийки, йиғилиш тугагач, мен ҳокимга юмшоққина киноя қилдим:

– Милиция ходимларининг «разбори»га ўхшаб кетди мажлис...

– Сизга шундай туюлаяпти. Аслида эса ундай эмас. Интизомга ўрганиш керак. Ўтган ҳафта тадбирлар ижроси бўйича муҳлатларни уларнинг ўзлари белгилашганди. Мен шароитни ҳисобга олиб, 1-2 кундан қўшиб ҳам бердим. Демак, улар ўз имкониятларини ҳисобга олишмаган ёки масала билан жиддий шуғулланишмаган. Агар ҳар бирининг баҳонаси ёки узрини ҳисобга олаверсак, айтингчи, барбод бўлган режа учун ким жавоб беради?

Фикри тушунарли бўлиши учун ҳоким битта мисол келтирди.

Масалан, ҳокимиятда тадбиркорлик субъектларини рўйхатга олиш билан шуғулланувчи масъул шахс бор. Унга йил бошида очилган, аммо уч ой ичида яна ёпилишга ариза берган 47 нафар тадбиркорлик субъектлари аҳволини

таҳлил қилиш топширилганди. Яъни, у ёпилиш сабаблари ҳокимиятгами, банкками, назоратчигами – кимга боғлиқ эканини аниқлаши зарур эди. Аслида бу вазифа унинг кундалик иши. Маъсул шахс тадбиркорлар билан дилдан суҳбатлашмаган, банкдан олган маълумоти бўйича ахборот бераяпти.

Очиғи, ҳокимнинг иш тутушини маъқуллашдан бошқа иложим қолмади. У ана шу йўл билан ҳар бир раҳбарни оқилона ишлашга, яъни ишни реал режалаштиришга, ижрони ўз муддатида бажаришга ўргатаяпти.

Бизда катта-кичик раҳбарга одамларда ҳурмат, ишонч бор. Аҳоли дарди-ҳасратини, эҳтиёжини ўз раҳбарига айтади. Ундан нажот кутади. Шу сабабли фуқаролар мурожаатига эътибор қилган, уларнинг муаммоларини енгиллаштириш билан шуғулланган раҳбар доимо эл ардоғида.

Минг афсуски, ҳаётда биз бунинг аксига ҳам дуч келаяпмиз.

Кўзбўямачилик ишни режалаштиришдан бошланади. Дастур ёки тадбирни шакллантиришда лаёқатсиз раҳбар жамоатчилик билан маслаҳатлашмайди, фикр сўрамайди. Бирор дастурга зудлик билан таклиф бериш сўралганда, бу юмушни ёш, тажрибасиз, аниқроғи, бекорроқ ходимига топшириб қўяди. Бояқиш ходим зўриқиб бўлса-да у ёқдан-бу ёқдан кўчириб, имконияти даражасида тадбир тузади. Бундай дастур ёки режа ё умумий гаплардан, ё бажарилиши нореал бандлардан иборат бўлади. Демак, раҳбар ношудлиги эвазига ўқимасдан имзолаган режаси орқали бу режанинг бажарилмаслигига аввалдан ҳукм ўқийди, яъни ўз оёғига ўзи болта уради.

Кейин содир бўладиган манзарани ифодалаш шарт эмас, деб ўйлайман. Негаки, унга деярли ҳар куни дуч келамиз. Хусусан, вилоят миқёсида бўлаётган йиғилишларда айрим раҳбарлар саволга жавоб бермасдан, мулзам қолишади. Вазиятдан чиқиш учун минг битта баҳона тўқишади.

...Ва хушомадга ўтишади:

- Камчиликларимизни ўз вақтида кўрсатиб бердингиз.
- Сизнинг топшириғингиз билан анча иш қилдик.
- Шу бугундан бошлаб ишда ўзгариш ясаймиз.

Фармон ТОШЕВ

– Раҳмат, кўзимизни очдингиз.

Ёки бўлмаса 2-3 кундан сўнг телефон қилиб:

– Айтган камчиликни тузатдик, – дейди худди катта ишни уддалаб қўйгандек.

Йўқ, бу гапларнинг юракдан чиққанига биринчи синф боласи ҳам ишонмайди. Чунки ҳаловатдан воз кеча олган фидойи раҳбар баҳона кидирмайди. Аксинча, иқтидорини амалий ишда кўрсатади. Аниқ режа билан реал натижа учун ишлайди. Ўз камчилигини фақат катталар олдида тан олгандек қилиб кўрсатмасдан, уни тўғрилашга интилади.

2010 йил.

САҚИЧ ЧАЙНАГАН СОТУВЧИ *ва иш пайтида телефонда гаплашайтган* *хизмат кўрсатиш ходимлари хусусида*

– Зарурат туғилиб қолгани учун кечкурун соат бешларда «Зебо» маиший хизмат кўрсатиш уйидаги сартарош-хонага бордим, – дейди Аҳмад ака. – Тўрт нафар йигит ишлаяпти. Саломимга алик ҳам олишмади. Иккитаси телефонда гаплашаяпти. Костюмимни ечиб қўйсам ҳам эътибор қилишмади. Ёнимга бир болакай келиб ўтирди. Сочини олдирмоқчи экан. Икковимиз 10 дақиқа кутдик. Усталар на қарайди, на «нега келдинг?» деб сўрайди. Ҳатто индамай чиқиб кетганимизда ҳам улар пинагини бузишмади, бир-бирлари билан ёки телефонда гаплашаверишди.

Аҳмад ака – зиёли одам, фан номзоди. Очиғи, у кишининг гапларидан мен хижолат чекдим. Сартарош йигитчалар кўп бўлса, коллежни тугатган, эҳтимол, ҳали ўқиётгандир, илм аҳлини яхши танимас. Лекин ҳар бир мижозга эътибор қилиш, ҳурмат кўрсатиш уларнинг вазифаси эмасми? Бу масъулиятни уларга ким тушунтиради? Катта уста эса «мен йўғимда болалар сал эътиборсизлик қилишибди-да» деб қутилиши тайин.

Дарвоқе, хизмат кўрсатиш маданияти бизда ҳали кўнгилдагидек эмас. Муҳтарам Юртбошимиз Самарқандда янгидан ишга туширилган шохобчаларни кўздан кечириш чоғида бу эътирозни очиқ айтган ва тегишли йўл-йўриқлар берган эди. Гарчи айрим дўконларда бу борада муайян иш бошланган бўлса-да, кейинчалик у давом эттирилмади. Истеъмолчилар ҳуқуқини ҳимоя қилувчи ташкилотларнинг эса муомала маданияти билан шуғулланишга вақтлари етмаяпти.

Яқинда ўзим шунга ўхшаш воқеанинг гувоҳи бўлдим. Вақт тиғизлигидан тушлиқда бирров ош ейишга қарор қилдик. Яхши кайфият билан Фитрат кўчасидаги таниқли ошхонага бордик. Зал гавжум. Ўн дақиқа кутдик. Ҳеч ким келиб сўрамади. Бир биз эмас, қўшни столда ўтирганлар ҳам безовта бўла бошлашди. Чиқиб, ошпаздан тезроқ палов сузиб беришини, ишимиз зарурлигини илтимос қилдик.

Фармон ТОШЕВ

Ўшандан кейин ҳам яна 20 дақиқа кутишга тўғри келди. Бу вақтда асаб иштаҳага таъсир кўрсатиб бўлган эди.

Айтгандай, ошхона официантлари қўмири ортувчи мардикорга ўхшаб кийинишган. Эътироз билдирсанг, «Мен бугун ишга келдим» дейишади. Хуллас, баъзилар сабри чидамай туриб кетишди. Катта хизматчиларнинг эса эътироз эшитишга тоқати йўқ: кўзлари ёниб пул санайди. Чунки ўзлари бу ҳолатга тушмаган. Чунки уларга мижозга масъулият ва ҳурмат билан хизмат кўрсатиш қонуний бурч эканини тушунтиришмаган. Чунки улар норозилик билан берилган пул жиғилдонга тикилишини ҳали тушунишмайди.

Халққа хизмат кўрсатиш осон иш эмас. Бу соҳа ходимларига ҳар қандай об-ҳаво шароитида мижозга сидқидилдан хизмат кўрсатиш вазифаси юкланган. «Мижоз ҳамиша ҳақ» ибораси ана шу нуқтаи назардан келиб чиққан.

Минг афсуски, айрим савдо шохобчаларида сотувчи (кўпинча ёшлар ёки аёллар) харидорга эътибор бериш ўрнига ўзаро ёки телефонда гаплашиб ўтиришади. Маҳсулот нархи ёзилмагани учун мижоз сотувчига мурожаат қилишга мажбур. Сотувчи эса буни тушунгиси келмайди, эзмаликка йўяди.

Назаримда, хизмат кўрсатишга жалб этилган ходимлар учун қисқа муддатли курслар очилиши керак. Барча шохобчаларда муомала маданияти ва мижоз ҳақ-ҳуқуқига, хизматчи бурчига оид ёзувлар бўлсин. Айниқса, ҳозирги пайтда иш вақтида уяли телефонда гаплашиш мумкин эмаслигини эслатиш жуда ҳам зарур.

2010 йил.

*Ақлли одам кулфатни олдиндан кўради
ва ўзини панага олади. Тажрибасизлар эса
олға юриб жазоланадилар.*

ҲАЗРАТ СУЛАЙМОН.

БОЛАГА НОДОН СЎЗНИ ДЕМАНГ
Акс ҳолда, у кейинчалик панд-у насиҳатингизни
ҳазм қила олмайди

Биринчи воқеа

Суннат ишдан ёмон кайфият билан қайтди. Оила даврасида кечки нонуштага ўтирганда ҳам қовоғи очилмади. Албатта, бу ҳолат болаларга таъсир қилди. Улар шошапиша овқат ейишаркан, бир-бирларига елка қисиб қараб қўйишади. Икки ойча олдинги воқеа каби бирор жанжал чиқишини сезишади...

Роҳила чидай олмади, ёрилди.

– Бунча зарда қилмасангиз. Сал очилиб ўтиринг. То-моқдан овқат ўтадим бу ҳолатда?

– Ўтмаса, емай кўяқол!

– Жазманингизникидан тўйиб келганга ўхшайсиз.

– Мен эмас, сен тўйиб келгансан, энгилоёқ!

– Ҳой, оғзингизга қараб гапиринг, ким энгилоёқ?

– Сен-да, ким бўларди!? Ҳазрат маллимникида сенга пишириб қўйибдимиз? Уникида ярим кун нима иш қилдинг?

– Наврўз байрами сценарийсини ёздик. Сиздан кеча ярим тунгача кимникида қолиб кетганингизни сўрама-япман-ку! Осилмаган аёлингиз қолмади, тагин менга тўхмат қиласиз. Мақсад нима ўзи? Қўрққан олдин мушт кўтарарими-а?

Болаларга бу ҳолат янгилик эмас. Улар товоқларини кўтариб, бирин-кетин ошхонадан чиқишди...

Келинг, воқеанинг буёғини айтмай қўя қолайлик. Унинг давоми шундоқ ҳам кўпчиликка маълум.

Энди дўппини ёнимизга қўйиб, бир ўйлаб кўрайлик. Бу ота-она фарзандларига нима деб одоб ўргатади? Отананинг маънавий тубанлиги болалар дилини эзмайдими?

Фармон ТОШЕВ

Қалби яраланган ўғил-қизлар оилада бир-бири билан нима ҳақида гаплашиши мумкин? Бефаросат эр-хотин ўз муносабатларини болалар йўқ пайти ёки бошқа хонада ойдинлаштириб олсалар бўлмасмиди?

Суннат билан Роҳила ҳалиям бирга яшашади. Ҳеч нарса бўлмагандек, тўй-маъракаларга бирга боришади. Мен эса уларга фарзандлари тарбиясини бузган жиноятчи сифатида қарайман.

Иккинчи воқеа

Жаҳонгир бугун мактабдан отасига гап топиб келди.

– Ҳозирдан қайси касбни эгаллашимиз, қайси коллежга ўқишга боришимиз ҳақида ёзиб берар эканмиз. Хужжатларимизни ёзда директор ўша танланган коллежга ўзи топширар эмиш...

– Жуда яхши, тиббиёт коллежига деб ёзиб беравер. Доришунослик бўлимига кирасан.

– Ота, ахир физикадан олимпиадага бордим. Муаллимим яхши одам. Лицейда ўқи, кейин СамДУга кирасан, деяпти.

– Ўша физикангдан домла бўлгунингча неча йил кераклигини биласанми? Мана мен, тахта сотиб ҳам одам бўлдим-ку. Сўғдиёнада олиб қўйган квартирамизни аптека қиламиз. Бир курс ўқисанг бўлди, кейин ярим кун ишлай-верасан.

– Тоғанг ўша коллежда ишлайди, – гапга қўшилди она. – Аввало ўқишга киришинг осон. Бошқаларга ўхшаб катта пул бермаймиз. Мабодо дарсга боролмай қолганингда ҳам ҳимоя қилади. Пахтадан олиб қолади. Кўнглимиз тинч бўлади-да, ўғлим.

Музокара қизиди. Жаҳонгир она-онасига муаллими тушунтирган гапларни айтишга уринди. Лекин улар ҳам ўз сўзида туриб олишди.

– Аптекачиларга қара, ўғлим, кичкина дўконда ишласаям, қўша-қўша ҳовлиси, машинаси бор. Ҳозир дори-дармоннинг бозори чаққон. Ахир яхши яшашингни истаймиз, болам.

Очиғи, танишимнинг уйидаги бу суҳбатга гувоҳ бўлганимга роса ушаймон едим.

Илм олишга интилаётган Жаҳонгир устози ўргатган тақлифларни ҳар қанча тақрорламасин, ота ўз сўзида туриб олди. Буниси ҳам етмагандек, эр-хотин болалари олдида кимнинг кимга қанча пора бергани, кимнинг неварасига уй-жой, машина олиб қўйгани тўғрисида оғиз тўлдириб гапирди. Қизи эса дугонасининг дарсга «Шевро»да келиб кетиши, ассистент домла унинг барча ёзув-чизувларини 100 доллар ҳисобига қилиб беришини ҳасад билан айтди.

Менинг эса юрагим оғриди. Йўқ, ёмон сўзлардан эмас, Жаҳонгир ва унинг опасига раҳмим келганидан. Бояқиш бола нопок оилавий муҳитда ҳам меҳрибон муаллими кўмагида илм олишга ҳавас қўйганди. Опаси эса сароб ҳаётга кўнгил қўйиб улгурганди.

Улар энди ким бўлиб вояга етишади? Ота-онаси, муаллимларининг ҳалоллик, меҳнатсеварлик ҳақидаги ўғитларига қулоқ солишармикан? Паст баҳо олганда билими камлигини тан олишармикан?

Йўқ, албатта. Хавфли томони шундаки, бундай ёшлар бутун жамиятга ана шу нуқтаи назардан қарашади. Ҳалол, қатъиятли инсонлар хатти-ҳаракатини ҳазм қила олишмайди. Ҳар бир юмушни пул, таниш-билишчилик билан ҳал этиш йўлини қидиришади.

Ота-она эса... қариганда шаккок фарзандларидан нолишдан уялишмайди. «Бор-йўғимизни шуларга сарфладик, ҳеч кимдан кам қилмай ўстирдик» деб миннат қилишади. Улар айбни ўзларидан қидиришмайди. Аниқроғи, бундай жасоратга қурблари, виждонлари, савиялари ожизлик қилади.

Нодонлик – энг ёмон иллат. Нодон одам ўзининг кимлигини билмай ўтиб кетади. Ўтиб кетса майлику-я, атрофдагиларга ҳам таъсир кўрсатади. Одамлар, огоҳ бўлинг бундай нодон кимсалардан!

2011 йил.

ТЕКИНХҲҶРЛИКМИ ЁКИ МУҲТОЖЛИК? Ҳаммининг жонига теккан, лекин ҳеч ким арала- шишни истамайдиган «нозик» масала хусусида

Гапни латифадан бошласак.

Нуфузли идора олдида юрадиган тиланчига бир ходим доимо 200 сўм бериб турган. Аммо у одам анча вақт кўринмай қолибди. Яна ишга қайтгач, ҳалиги тиланчига 100 сўмдан бера бошлабди. Охири тиланчи эътироз билдирибди:

– Каттакон, сиз менга илгари 200 сўм берар эдингиз. Нима бало, маошнинг мазаси йўқми, энди 100 сўм бера-псиз?

– Ҳурматли тиланчи, бозор шароитида харажат кўпайганини сен қайдан ҳам билар эдинг. Ахир икки ўғлимни уйлантирдим, уйли-жойли қилдим...

– Эҳ-ҳе, каттакон, ҳали шунча харажатни менинг ҳисобимдан қилдингизми? – деган экан тиланчи.

Энди иккинчи латифани эшитинг.

Обрўли идора олдида турган тиланчига ўтаётган уч кишининг иккитаси 100 сўмдан, биттаси эса эллик сўм узатди.

– Ҳой ука, зиқна бўлманг, сиз ҳам 100 сўм беринг, – депти тиланчи.

– Бошни қотирманг, етади сизга шунчасиям. Улар билан нима ишим бор! Мен маошга яраша бердим.

Тиланчи нима депти денг:

– Ҳой укамулло, яхшироқ ишлаб, кўпроқ ойлик олингда охе!

Бир ўйлаб кўринг-чи, бу хулоса айримларнинг ҳаёт фалсафасига айланиб бормаяптими?

Баъзилар «тегмаганларинг шу тиланчи қолувди» дейишини ҳам биламан. Бироқ масала миллат савияси, миллий ғурурга бориб тақалганда, нега жим туришимиз керак?!

Менимча Самарқандда эрталаб тиланчи ёки исириқ тутатувчи лўлига «почин» бермайдиган дўкандор топилмаса керак. Яқинда улардан бирининг савдолашаётганини кўриб қолдим.

– Майда пул йўқ, кейин келинг, – зарда қилди сотувчи. «Исириқчи» эса:

– Эрталаб бағрингизни кенг қилинг уко, савдоингиз яхши бўлади. Минг сўм беринг, 900 сўм қайтараман, – деб ҳаққини олиб кетди.

Ошхона, ресторанга чипта ўрнига тиланчига пул бермасдан ўтолмайсиз. Тағин бутун уруғ-аймоғи (7 ёшдан 70 ёшгача) қатор туриб олишади. Айниқса, тўйда ўйинчининг столма-стол пул тергани етмаганидек, эшик олдида тиланчи ҳам «ҳаққини» талаб қилади. Нуфузли идоралар олдида 6-7 ёшли болакайлар худо кечирсин-у, қараб бўлмайдиган башараси билан этагингиздан ушлаб ялиниб турса, қаёққа қочасиз?! Сиз уришиб беришга, ҳайдаб солишга андиша қиласиз. Аммо у андиша қилмайди.

Яқинда севган қизи билан бораётган йигитни учта тиланчи ўраб олди. Бояқишнинг пули йўқ экан. Роса изза бўлди. Раҳмим келди. Тўхтанг, ўзи жамоат жойида бировни уялтиришга (қонун тилида ҳақорат қилишга, нафсониятига тегишга) кимнинг ҳаққи бор?! Истироҳат боғида оила билан дам олиб ўтирганда тинчимизни бузган, таъбимизни хира қилган одам нега қонун олдида жавоб бермайди?

– Ўзбекистон Республикаси Конституциясига кўра, мамлакатимизда яшовчи барча фуқаролар бир хил ҳуқуқ ва эркинликларга эга бўлиб, қонун олдида ҳам тенгдирлар, – дейди ҳуқуқшунос Қурбон Нурматов. – Биз эса ўз манфаати йўлида асабимизни қақшатаётган, кайфиятимизни бузаётган кимсаларга қарши ҳеч қандай чора кўрмаймиз. Агар амалдаги қонунларнинг кучи етмаса, уларга ўзгартириш киритиш керакдир?

Ҳуқуқшуноснинг куйинганича бор. Биз бу ҳолга кўникиб қолдик. Гўё тиланчи олдида бурчдордекмиз. Қаттиқроқ ҳайдаб солмаймиз, «нарироқ тур» дейишдан нарига ўтолмаймиз. Қарисигаям, ўспирин-у боласигаям садақа бериб кетаверамиз. Айтишларича, айримлар тўйдан бир кун олдин лўлиларнинг каттасига 10-15 минг сўм пул бериб, меҳмонлар олдида чиқмасликларини сўрар эмиш. Бу нима – тиланчиликми ёки талончилик?

Ўзбекистон ҳудудига қадимда тақдир тақозоси билан кўплаб миллат вакиллари келиб қолишган. Улар мамлакат қонунлари асосида яшашаяпти. Хўш, Покистоннинг Мўлтон вилоятидан келиб қолган лўлилар нега буни исташмайди?

Фармон ТОШЕВ

Ваҳоланки, қонунларимизда уларга ҳеч қандай ортиқча имтиёз берилмаган. Ахир биздан четга чиқиб ишлаётган ёки яшаётганлар ўша давлат қонун-қоидаларига амал қилишяпти-ку!

– Тиланчиларнинг (биз уларни мўлтони ҳам деймиз) муҳтожлигига ишонмай қўйдим, – дейди Пастдарғомлик кекса журналист Насриддин Эшқувватов. – Танишларим айтди, қишлоқдан терган нонларига улар мол боқишар экан. Тиланчиларнинг Самарқанд шаҳридаги маҳалласига борсангиз, қаватли, данғиллама иморатларни кўриб, оғзингиз очилади. Айримларининг оғзи тўла тилла тиш. Ейдиган овқати, яшайдиган уйи, белида қуввати бор одамларнинг тиланчиликни касб қилиб олганига наҳотки қонуний чора бўлмаса?! Тўйларига «мана-ман» деган санъаткорларни таклиф этишади. Шунчалик ғариб экан, нега «Меҳрибонлик уйи» ёки «Саховат уйи»да бирорта ҳам лўлини кўрмаймиз? Ҳатто бозорда арава суришни ўзига эп билмайдиган лўли ўспирин чўнтагингиздан ҳаққини олмагунча ортингиздан без бўлиб эргашаверади.

Хуллас, ҳамма безор бўлди тиланчидан. Лекин уларга милиция ходимлари ҳам бас кела олишмаяпти. Ҳатто чет эллик сайёҳлардан ҳам садақа сўрашади. Хўш, хорижлик меҳмонлар бундай ҳолатда Ўзбекистон халқи ҳақида нотўғри тасаввурга боришмайдими? Уларнинг қайси бирига «йўқ, улар муҳтожликдан пул сўрашмаяпти» деб тушунтирасиз?

Камина ҳам бу масалада ягона хулосага келган эмасман. Фақат жамоат жойларидаги бизга ярашмайдиган ҳолат кўнгилни хира қиляпти. Қовун қовундан ранг олади, деган гап бор. Энг ёмони, иқтисодий жиҳатдан озроқ қийналган кишиларда «Мана, тиланчилик қилиб ҳам яшаса бўлар экан-ку» деган фикр пайдо бўлади.

2009 йил.

ДИЛГА ЯҚИН САТРЛАР**ҚАЛДИРҒОЧНИНГ ИНИ ҲАМ ВАТАН**

Ҳасан Нормуродов «Нуроний» жамғармаси Самарқанд вилоят бўлимининг раиси. Асли адабиётчи. Шу сабабли бадиий асарларга эътибор билан қарайди. Ҳатто ижодкор кўнглини оғритмасдан таҳлил ҳам қилиб беради. Жуда кўп шеърларни ёд билади.

Бир куни бу зукко инсон билан суҳбатлашиб ўтирганимизда радиодан Ватан ҳақида кўшиқ янграб қолди. Вужудимиз қулоққа айланди:

*«Агар жаннат ерда бўлса, устидадир Ўзбекистон,
Агар жаннат кўкда бўлса, остидадир Ўзбекистон...»*

– Қаранг, Иқбол Мирзо ёш бўлса ҳам, ажойиб, салмоқли ўхшатиш топибди. Ҳавасингизни келтиради, – дея гап бошлади Ҳасан ака. – Фуруринг жунбушга келади, юрагинг кўшиққа тўлади. Умуман, шоирларимизга қойил қоламан.

– Улар ахир иқтидор эгалари, сўз усталари...

– Шундайкуя, аммо иқтидор дегани фақат ёзиш, яратишгина эмас, балки заковат ва зеҳн ҳамдир. Шу боис улар таърифга сўз топа олишади, кўнглимизга яқин ташбеҳни айтишади. Аммо бу иш Сизу биз ўйлагандек осон эмас. Сўз дегани ўз-ўзидан келавермайди. Ақл терлайди, юрак терлайди, гоҳида вужуд ҳам терлаб кетади. «Ватан» калимаси юракнинг нозик томирчаларидан минг битта азоб билан чиқади. Қоғозга тушган сатрлардан кўз нурининг, қалб кўрининг, куйган туйғунинг ҳиди келади.

Суҳбатдошимнинг илиқ, самимий, ҳатто сал шоирона мулоҳазаси хотирамни қитиқлаб юборди. Дилимга ўрнашиб қолган байтларни эслаб қолдим:

«Сал кўрмаса, қуёш соғинар...»

Ойбек.

Фармон ТОШЕВ

*«Бир Ватаннинг ўғлиманким, ҳар тараф гул, лола, боғ,
Қалб кўзидай энг қоронғи кечада порлар чароғ.
Ҳир йигит мағруру ҳар қиз кўкраги қўш чўққи тоғ.
Сув десанг шарбат оқар, иқлим десанг қаймоғу ёғ,
Ўз-ўзини мақтаганда, мақтамай қолғайми мен».*

Ғафур Ғулом.

*«Чиройлидир гўё ёш келин -
Икки дарё ювар кокилин».*

Ҳамид Олимжон.

*«Ким унинг хизматин этолса адо,
Икки дунёда ҳам бўлмагайдир кам.
Ўзини таъмасиз қилдими фидо,
Ўша зот Ватанга фарзанд чинакам».*

Абдулла Орипов.

*«Хурриятга ишонч, саботинг керак,
Журъатинг, парвозинг, қанотинг керак.
Ватан хуррияти учун ҳамиша
Фидоликка тайёр ҳаётинг керак».*

Эркин Воҳидов.

«Тишимдаги сўлиғимсан, Ватаним»

Муҳаммад Юсуф.

«Икки дунёда ҳам битта Самарқанд».

Хосият Бобомуродова.

Ушбу сатрларни Ўзбекистонда ёд билмаган одам кам бўлса керак. Ҳатто қўшиқларини хиргойи қилиб юрамиз, радиода эшита туриб, жўр бўлганимизни билмай қоламиз. Негаки, бу ташбеҳ ва иборалар дилга яқин, кўнгилга ҳамоҳанг. Шу сабабли бундай шеърларни қайта-қайта ўқишдан, баралла айтишдан ҳузур, завқ оламиз. Ватан ҳақидаги шеърлар тўпламлари, қўшиқлар танловларининг тезда оммалашиб кетганлигининг сабаби ҳам шу.

Катта ўйингоҳларда, байрам давраларида Ўзбекистон мадҳияси ёки Ватан ҳақидаги ашулалар ижро этилганда

барча томошабиннинг хонандага жўр бўлганини кўрганимда осмонда юргандек сезаман ўзимни. Тасаввур этинг, интилинг, жўр бўлинг бундай давраларга! Чунки бизда Ватанини севамаган фуқаронинг ўзи йўқ. Чунки Ватанни севиш, унга муносиб фарзанд бўлмоқ ота мерос, бобо мерос.

– Умуман, шоирларнинг Сизу биздан фарқи шундаки, – дея сўзини якунланди Ҳасан ака. – Улар Ватанни аввалига жон қадар севишади, юрт учун куйинишади ва кейин таърифлашади. Бизга Ватанни севишни ўргатишади. Қалбимизда бору, аммо Сизу биз изҳор қилолмай турган фикрларни маржондек териб қўйишади.

Келинг, жуда ҳам камтарлик қилмайлик: биз ҳам Ватанни севамиз, улуғлашни истаймиз. Эҳе, юртга, элга жонини фидо қилишга тайёрлар қанча!

Фақат...ифодамиз, изҳоримиз сал соддароқ, оддийроқ:

- Ватан – киндик қоним тўкилган замин.
- Ватан бу – шаҳарнинг шовқини, қишлоқнинг сокини.
- Ватан остонадан бошланади.
- Ватан– Ватан-да, Ватансиз одам бор эканми...

Четга чиқсак, «бола-чақани соғиндик» деймиз, аслида Ватанни кўмсаб қайтамиз. Ватан ичра ватан қурамыз, уларга фарзандларни жойлаймиз.

Муҳтарам Юртбошимизнинг хулосаларида эса оддий фуқаронинг ҳам, ижодкорнинг ҳам фикрлари мужассам. Чунки Ватанни севишда бу инсоннинг шахсий ибрати беқиёс:

– Ватан равнақи аввало ўнинг фарзандларига, уларнинг маънавий ва жисмоний камолотига бевосита боғлиқ. Бу ўз навбатида ҳар бир юртдошимизни зиммасидаги юксак фуқаролик масъулиятини ҳис этишга, ўз манфаатларини шу юрт, шу халқ манфаатлари билан уйғунлаштириб яшашга даъват этади, – дейди у киши «Юксак маънавият – енгилмас куч» китобида.

Қалдирғоч воқеаси

Ватан шуурдами ёки қалбда? Кимда Ватан йўқ? Қалдирғоч ҳам ўз уясини Ватан деб биладими? Курраи заминнинг Ватан бўлмаган бўлаги бормикан? Ватан нега ташлаб кетмайди? Дунё кимнинг Ватани? Иккинчи «Ватан» Ватан бўла оладими? Ватаннинг яхши-ёмони бўладими?

Фармон ТОШЕВ

Ватан кечиримлими? Ватаннинг улуғлиги нимада? Нега она-Ватан деймиз? Сиз ўз Ватанингизга нима хизмат қила олдингиз? Сиз ўз Ватанингизга муносибмисиз? Ватан ободлигига, юрт фаровонлигига озгина бўлса-да ҳисса қўша олдингизми?

Сезаяпман, фикрингиз теран тортган бўлса-да, хаёлларингиз чувалашиб кетаяпти. Ватан таърифида, Ватан ҳақида шу қадар кўп мушоҳада борлигига ҳайрон қолаяпсиз. Ватанни англаш оддий, осон, лекин шу билан бирга нечоғлик нозик ва мураккаб эканлигини тушуниб етаяпсиз. Энг муҳими, ҳар бир лаҳзалик умримиз, ҳар бир ҳаракат ва аъмомлимизни Ватансиз тасаввур эта олмаймиз. Нодону оқилга ҳам, яхшию ёмонга ҳам бир хилда тегишли бу ақида.

Дарҳақиқат, Ватан – энг аввало макон, маскан, жой. Аммо бу жойни инсон (ҳа, фақат у!) қалб кўзи билан кўради, худудларини қалб меҳри билан белгилайди. Негаки, табиатдаги барча жонзотнинг ватани бор. Масалан, бўри ва олмахон ўрмонда, тимсоҳлар кўлда, балиқ сувда ҳаёт кечиради. Барча ҳайвонлар ўз маконларини адашмасдан топиб келадилар. Лекин инсон бу тушунчага онгли ёндошади.

Болалигимда кузатганим – даҳшатли воқеани ҳали-ҳали унута олмайман: ҳовлимиздаги сайисхона пешайвони устида бир жуфт қалдирғоч ин қурган. Унга ўрганиб қолганмиз. Бир куни дарсдан қайтиб келсам, қалдирғочлар войиш шоҳида туриб чуғуллашаяпти. Улар кун бўйи чирқираб туришди. Эртасига ҳам шу ҳол такрорланди. Қарасам, дарвоза пешайвони остидаги ини йўқ. Иннинг жойидан икки-уч марта айланиб, войишга қўниб яна бўзлашади.

– Кеча ғўзапоя келтирганлар ноҳосдан унинг уясини тушириб юборишибди, – деди Шарофат момом. – Бояқишлар бўзлашининг сабаби шу. Эҳтимол, очилаётган тухуми бўлгандир... Эҳ, ҳеч кимнинг уйи бузилмасин, болам...

Инсон Ватанини танийдигина эмас, уни ғўзал қилишга интилади ва шунинг баробарида ўзи ҳам маънан юксалиб бораверади. Мисол учун, қишлоқларда Юртбошимиз ғояси билан барпо этилаётган замонавий қўрғонлардаги шароит шаҳардагидан қолишмайди. Демак, бу ерларда яшаётган аҳолининг маданий савияси ҳам ана шу талабга мослашади.

Ёки бўлмаса, қишлоқларда қурилган янги коллеж, лицей ва мактабларни олиб кўринг. Қанчалик чирой бахш этди улар ўлкамизга. Боғлар, гулзорлар, истироҳат масканларини айтмасак ҳам бўлади. Вилоят ўрта махсус, касб-ҳунар таълими бошқармаси билан «Зарафшон» таҳририятининг «Менинг қишлоғим» мавзусида иншолар танлови ўтказганимизда йигит-қизлар юборган битикларни уддалай олмай қолдик. Бу – бор гап.

Шундай пайтда Соҳибқирон Амир Темурнинг «Бизнинг қудратимизга шубҳа қилсангиз, биз қурдирган иморатларга боқинг» деган сўзларини такрорлайман.

Бундан 20 йил илгари Самарқандда бор-йўғи 4 та меҳмонхона бор эди. Бугун эса уларнинг сони 50 дан ортиқ. Аммо барибир жой етишмайди. Демак, Ўзбекистонга ҳавас қилувчилар, уни зиёрат қилувчилар сафи ортиб бормоқда.

Яқинда газетада Жанубий корейлик сайёҳ Ху Ёнг Лининг интервьюсини ўқиб қолдим. У шундай дейди:

– Ўзбекистонга ўн йил аввал келгандим. Ўшанда имконим бўлса, яна келаман, деб ният илган эдим. Ўтган даврда юртингиз таниб бўлмас даражада ўзгариб кетибди. Бу мафтункор заминда амалга оширилаётган мислсиз бунёдкорлик ва ободонлаштириш ишлари ҳар қандай сайёҳни ўзига мафтун этади. Айниқса, тарихий обидалар ва меъморий ёдгорликлар менда катта қизиқиш уйғотди. Имом Бухорий мажмуини кўриб лол юлдим. Ўта нозик дид билан юрилган ва безатилган ушбу мажмуани таърифлашга сўз тополмайман.

«Мен нечун севаман Ўзбекистонни?»

Ватаннинг катта-кичиги бўлмайди. Уяси бузилган ари, қумурсқа, мусичаларнинг аҳволини кузатганмисиз? Энди ана шу ҳолатни инсоният ҳаётида тасаввур қилиб кўринг. Урушлар, қирғин-баротлар туфайли вайронага айланган юртлар... Шукрим бундай даҳшатли манзараларни биз кинода, телевизорда кўрамиз.

Шунинг учун ҳам Ўзбекистон халқи тинч ҳаётига, осойишта турмушига шукрона айтиб яшамоқда. Катта жасорат эвазига эл тинчлигини таъминлаб бераётган Юртбошисини дуо қилмоқда. Ана шундай барқарор заминда яратувчилик билан шуғулланмоқда. Бу – Ватан қадрининг биринчи мезони.

Фармон ТОШЕВ

Биз гўзал ўлкаларга, гўзал хулқли кишиларга нисбатан «Худонинг назари тушган» деган иборани ишлатамиз. Бу борада ҳам ғуруримиз осмон қадар.

Айтингчи, Ўзбекистондан бошқа яна қаерда йилнинг тўрт фасли ўз нафосатини бир хилда намойиш этади? Бизнинг юртдан бошқа қаерда ерга чўп қадасангиз, илдиз отиб, дарахтга айланиб, мева беради? Бухорода ҳаво ҳарорати 45 даражага чиққанда Шоҳимардон ва Зоминда чопон кийиб юришлари мўъжиза эмасми? Ватанимиз ер остидаги маъданлар дунёнинг яна қайси мамлакатада бор? Бу Ватан улуғлигининг иккинчи мезони.

Учинчи мезонга эса Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов «Мен нечун севаман Ўзбекистонни?» сарлавҳали шеърида жуда чиройли тарзда шарҳ берган:

*«...Шоирона гўзал сўзлардан олдин
Мен таъзим қиламан она халқимга.
Халқим, тарих ҳукми сени агарда
Мангу музликларга элтган бўлсайди,
Қорликларни макон этган бўлсайдинг,
Меҳрим бермасмидим ўша музларга?»*

Дарҳақиқат, ҳар кимнинг Ватани ўзига азиз. Тоғ чўққисини, тақир чўлни, абадий музликларни, ҳатто дараларни бир умр макон этганлар бор. Кимгадир арзимас туюлган бу манзараларни улар кўзларига суртишади, улуғлашади. Негаки, Ватан меҳрдан, аниқроғи кўнгилдан бошланади.

Ватаннинг бойлиги – халқ. Инсон ҳар қандай жойни улуғлашга, гуллаб-яшнатишга қодир. Бинобарин, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 7-моддасида ёзилганидек, «Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан-бир манбаидир». Яъни, юртни юрт қиладиган, унинг шаънини кўтарадиганлар бу – ўша юрт фуқаролари.

Бу жиҳатдан ҳар қанча фахрлансак арзийди. Ўзбекистон заминидан шунчалик улуғ аллома-ю авлиёлар етишиб чиққанки, уларнинг маънавий мероси, оламда тириклик бор экан, бутун дунёга маърифат тарқатаверади. Келинг, жаҳон тан олган буюк бобокалонларимиз табаррук номла-

рини қоғозда эмас, дилда яна бир бор такрор этайлик. Улар эзгу фазилатлари, улуғ ишлари, иқтидорлари туфайли бу кўҳна замин шавкатиини кўтарганлар.

Битта мисол келтириб ўтсак. Даҳбед кўрғонида Маҳдуми Аъзам ҳазратларининг қабри бор. У кишининг ҳоқи пойларига мусулмон дунёсидаги ўн бешдан ортиқ салтанат соҳиблари дафн этилган. Улар «агар дунёдан ўтсам, мени Самарқандга, Маҳдуми Аъзам устознинг оёқлари томонга кўйинглар» деб васият қилишган экан.

Бу юрт зиёси ҳазрат Алишер Навоийни, Бобур Мирзони, Хожа Аҳрори Вали, Али Қушчи, Имом ал-Бухорийни ўз бағрига чорлади. Соҳибқирон Амир Темур бу юртда шаклланган ақлу заковат, давлатчилик маҳорати билан дунёни лол қолдирган салтанат барпо этди. Бу замин иқтидорлари туфайли Мирзо Улуғбекнинг мадрасаи олия (академия)си ва расадхонаси юзага келди.

Оққан дарё оқаверади. Шукрлар бўлсинким, аввалига хонликларнинг ўзаро низосидан, кейин эса рус империяси босқинчилиги туфайли таҳликада, мутеликда яшаган, бағри аламга тўлган бу кўҳна замин 1991 йилда яна ўз эркини қўлга киритди. Бундай ҳолатни шоир Ўткир Раҳмат кўксига сайраётган қушчанинг парвозларига ўхшатади:

*Қанотингнинг кучи – озодлик,
Булутларни тўзғитиб юбор.
Уфқларда биз истар манзил –
Қуёшли юрт ҳарорати бор!*

Маърифат, бунёдкорлик ариқлари яна нурларга тўлиб оқа бошлади. Ўзбекистон 20 йил ичида тарихда мисли кўрилмаган тараққиёт даражасига эришди. Дунё харитасида алоҳида рангда кўрсатилган бу давлат билан энг ривожланган мамлакатлар ҳам ҳисоблашадиган бўлишди. Ривожланишнинг «Ўзбек модели» халқаро миқёсда эътироф этилди. Буюк мунажжим Улуғбек ворислари бўй кўрсатишди. Самодаги янги топилган бешта сайёрага Ўзбекистон билан боғлиқ номлар кўйилди. Уларнинг охиргисини айнан бизнинг мунажжимлар кашф этишди. Ватан юраги шонга, шоир қалби ғурурга тўлди:

Фармон ТОШЕВ

*Беш асрким аҳли оқил ҳижжалаб олгай сабоқ,
Ҳикмати дунёки зоҳир Зижжи Кўрағонида.
Кавкабистон дейдилар бу кўҳна юртни доимо
Томчимас, юлдуз оқар мавжи Зарафшониди.
Сайқали рўйи заминдур кўрк бўлиб қолди абад,
Порлагай энди «Самарқанд» нур бўлиб осмонида.*

Йигирма йил ичида Ўзбекистон байроғи ҳилпираган анжуман, мусобақа ва танловларнинг саноғига етиш қийин. Жаҳон ўзбекларнинг оқил сарбониғагина эмас, иқтидорли, бунёдкор халқига, хусусан, ёшларига ҳавас қилмоқда.

Эътибор қилдингизми, Мексикада 17 ёшгача бўлган ёшлар ўртасида футбол бўйича ўтказилган жаҳон биринчилигида томошабинлар ўзбек футболчиларини қандай қизгин қўллаб-қувватлашди. Улар маҳоратли, ватанпарвар йигитларимиз орқали Ўзбекистон деган эркли, серкуёш юртни севиб қолишди.

Ватанни мадҳ этиш, Ватанни улуғлаш фақат ижодкорнинг ишигина эмас. Бугун қайси гўшага борманг, одамларнинг қўли дуода, тили дуода:

– Ватанимизга кўз тегмасин!

Мана шу дуо қудрати бизнинг кучимизга куч қўшмоқда, ҳаётимизни фаровон қилмоқда, шуҳратимизга шуҳрат қўшмоқда. Назаримда, Ўзбекистон халқ шоири Сирожиддин Саййид барчамизнинг фикримизни қуйидаги сатрларида ифода эта олган:

*Менинг бу дунёда бошқа онам йўқ,
Онажоним ўзинг – танҳо яғонам.
Сен борсан – сўзимнинг бошоқлари тўқ,
Сен борсан – тинмагай тилдан таронам.
Сенга садқа бўлсин бу жоним дедим,
Сени жоним дедим, жаҳоним дедим.*

2011 йил 20 июль.

*Нима учун кўча ҳаракати қويدасини
бузган кишига милиция ҳуштак чалади-ю,
бутун бир тилни бузаётган одамларга ҳеч
ким ҳуштак чалмайди?*

Абдулла ҚАҲҲОР.

ТЎҒРИ ГАПИРИШНИНГ «ИЛОЖИСИ» БОРМИ? Ёхуд адабий тилимизга муносабатдаги муаммолар хусусида

Гапни «Ўзбек энциклопедияси» китобидаги бир изоҳдан бошласак:

«Адабий тил – муайян умумхалқ тилининг қайта ишланган ва меъёрлаштирилган, мазкур тилда сўзлашувчи халқнинг маданий эҳтиёжларига хизмат қилувчи шакли. «Қайта ишланган тушунчаси нисбий (тарихан турли даврларда турли халқларда адабий тил ўзгариб турган). Ҳатто айрим бир халқда ҳам адабий тил турли даврларда турлича бўлган (масалан, қадимги туркий адабий тил, ҳозирги ўзбек адабий тили). Баъзи даврларда бир халқ учун бошқа бир халқ тили адабий тил вазифасини ўтаган. Масалан, форс ва туркийлар учун мумтоз араб тили, японлар учун мумтоз хитой тили; баъзи Европа халқлари учун латин тили ва бошқалар адабий тил бўлган.

Адабий тилининг икки – оғзаки ва ёзма кўриниши мавжуд. Ҳар қандай адабий тил халқ оғзаки нутқи асосида шаклланиб, шу халқ тилига хос шеваларни умумлаштиради ва барча шева вакиллари учун тушунарли шакл олади. Ривожланган адабий тилсиз бой маданиятга эга халқ бўлиши мумкин эмас. Шу маънода адабий тил жамиятнинг долзарб муаммоларидан ҳисобланади. Адабий тил деганда баъзан уни турли кўринишлари билан қориштириб юбордилар. Хусусан ёзма адабий тил ва оғзаки адабий тил ҳамда баъдий адабиёт тили билан адабий тилни бир деб бўлмайди...» («Ўзбек энциклопедияси» 2000 йил, 1-том).

Демак адабий тил – миллат рамзи. Хусусан у бизда мамлакатимизда мавжуд бўлган барча шева ва лаҳжалар

Фармон ТОШЕВ

хусусиятини акс эттиради. Яна ҳам аниқроқ айтадиган бўлсак, миллий тил миллатни бирлаштиради. Яъни, давлат тили мақомини олгач, ҳаммани бир тилда гапиришга мажбур қилади.

Яна бир гап. Адабий тил шева ва лаҳжалар ҳисобига бойиб бораверади. Лекин ҳамма юртда бундай эмас. Масалан, Ҳиндистонда шевалар шу қадар кўпки, улар бир-бирининг гапини тушунишмайди ҳам. Шу сабабли бу мамлакатда идоралар, оммавий ахборот воситалари асосан инглиз тилида иш юритишга мажбур. Яна ўнлаб мамлакатларда миллий тил эмас, балки бошқа нуфузли тиллар давлат тили сифатида амал қилади. Ҳатто иккита давлат тилига эга бўлган мамлакатлар ҳам бор.

Шу ўринда бир мисол келтириб ўтсак. XVIII аср бошларида Германия ўнлаб бюргерликлар (ҳар бир шаҳар ўзича давлат)га бўлинган. Давлат тили ва ягона адабий тил бўлмаган. Шимолда яшовчи немис жанубдаги миллатдоши тилини тушунмаган. Шундай пайтда немис зиёлилари, фидойи ижодкорлари жасорат билан майдонга чиқишади. И.Гёте, Г.Шиллер каби ёзувчи ва шоирлар бошчилигида жойларда адабий анжуманлар ташкил қилинади. Одамларга миллат учун ягона тил бўлиши зарурлиги тушунтирилади.

Ниҳоят, ўша вақтдаги театрлар тили ва Берлин шеваси асосида “Die Duetsche choche Bunen Aussprache” (“Немецкая высокая сценическая разговорная речь”), яъни “Саҳнавий нуфузли немис сўзлашув тили” юзага келади. Ёзув учун лотин имлоси қабул қилинади. Шу аснода немис адабий тилига асос солинди ва у ҳозирда ҳам ягона давлат тили сифатида шевачиликка йўл бермай келмоқда.

Шукрлар бўлсинким, бизда бундай муаммога ўрин йўқ. Негаки, ҳазрат Алишер Навоий томонидан юксак минбарга олиб чиқилган, тартиб берилган ўзбек тили асарлар оша шаклланиб, сайқалланиб, миллат рамзига айланиб улгурди.

Адабий тил нормаларига риоя этиш, унинг софлигини сақлаш, бойитиб бориш адабиётшунослар, ижодкорлар, театр ва киночилар, радио, телевидение ва матбуот ходимлари, муаллифлар зиммасига юклатилган.

Бу борада жуда кўп ижобий ишлар қилинмоқда. Адабий тил нормаларига риоя этиш, лингвистика, матбуот тили, сўзлашув нутқи бўйича анжуманлар, давра суҳбатлари уюштирилмоқда.

Аммо кейинги пайтда матбуот ва телевидениеда адабий тил меъёрларининг бузилиши юзасидан бахслар камайиб кетди. Тилшуносларнинг таҳлилий чиқишларига кўзимиз тушмаяпти. Мустақиллик туфайли пештахталарни тўлдириб турган китобларга негадир илмий жиҳатдан баҳо берилмаяпти. Кинолар ҳақида ҳам шундай дейиш мумкин.

Газеталар эса дўкон ва идоралар пештоқидаги ажнабий номлар ҳамда ёзувлардаги имло хатоларни танқид қилишдан нарига ўтишмаяпти. Шу сабабли “Хуррият” газетасининг 2010 йил 2 июнь сонидagi “Мен”ми ёки “Ман”? сарлавҳали мақолани ўқигач, хайрият деб қўйдик. Унда ашулаларда “мен” олмоши “ман” сифатида нотўғри айтилаётгани тўғри танқид қилинган. Ана шу мақола сабаб биз ҳам кўпдан буён кўнгилга тугиб юрган гапларимизни муштарийлар билан баҳам кўришга жазм этдик.

Кино ва театр, умуман, санъат адабий тилнинг энг ишончли ва оммавий тарғиботчиси саналади. Чунки улардаги ибора ва сўзлар, таърифлар халқ тилига тез сингади. Шу сабабли бу соҳада йўл қўйилаётган хатоларни кечириб бўлмайди.

Мисол учун буюк санъаткор Шукур Бурхонов театр саҳнасида “меҳнат” сўзини “михнат” деб талаффуз қилгани, Олим Хўжаев эса бир ролида “Заҳар сочмоқ касби эмиш илонинк” (илоннинг бўлиши керак) дегани учун роса дакки эшитганини биламиз.

Хўш, бугунчи? Тилимизни бузиб талаффуз қилганларга, минбарда шевада нутқ сўзлаганларга нега индамаймиз?

“Ёр-ёр”, “Мафтунингман” фильмлари турли вилоятларда суратга олинган. Лекин бирорта актёр шева ишлатмаган. Ёки “Маҳаллада дув-дув гап” киноси пойтахтда суратга олинган эсада, умуман Тошкент шеваси ишлатилмаган. Негаки, бу асарлар ижодкорлари адабий тилни эъозлашган, уни бузиб қўйишдан қўрқишган.

Ҳозир эса “Чеча” фильмини ҳисобга олмасак, деярли барча киноларда актёрлар Тошкент шаҳри шевасида бе-

Фармон ТОШЕВ

малол гапиришади. Аммо бунини ҳеч ким ошкора айтмайди. Эшитишимизча, кичик йиғинларда гапириб қўйишар экан.

Яқинда телевизорда коллежни битираётган хоразмлик қиз шундай интервью берди:

– Ман ойим ёрдамида бичиш-тикишни ўргандим. Адам ҳам қўллаб турдила. Иккита ўртоғим (дугонам демоқчи) ҳам манминан пойтахтга боришвотти.

Агар эътиборсизлик шу аҳволда давом этса, адабий тил меъёрларига ўзгартириш киритишга тўғри келади. Негаки “лекигин”, “иложиси йўқ”, “туфлигим”, “мажлис ўтқаздим” каби ўнлаб иборалар нафақат оддий кишилар, йирик олим ва шоирлар томонидан эфирда бемалол айтилмоқда.

Баъзан FM радиоларини тинглаб ёқа ушлайсан. Саволжавобларни бозордаги суҳбатга айлантриб юбораётган бу “сухандон”ларга (улар ўзларини шундай таништиришади) ким дашном беради? Уларни ким бу йўлдан тўхтатади?

Ахир бир қарорга келгунча юзлаб кинолар, радиоэшитиришлар оммалашиб бўладику! Энг ёмони, кўпчиликда “шунақа гапириш керак эканда” деган фикр шаклланиб улгуради. Мисол учун телевидениенинг ажралмас қисмига айланган япон, турк, корейс ва хитой сериаллари дубляжида бу нарса (минг афсуски) қоида тусини олди. Баъзан бу фильмлар қахрамонлари сўзини эшитиб, Тошкентнинг қадимий маҳалласидагилар суҳбатлашаётган бўлса керак, деган хаёлга борасан. Ваҳоланки, “Давлат тили тўғрисида”ги Қонун асосида таржима ва талаффузда адабий тил нормаларини бузганларга жазо қўллашимиз мумкин.

Телевидениеда “Оҳанрабо” деган кўрсатув бор. Бошловчи ҳам уни ҳар гал “Оҳанграбо” деб талаффуз этади. Уни имлода рисоладигидек ёзиб қўйишган. Аммо ўзбек тилида бундай сўз йўқ. “Оҳан” форсчада темир, магний дегани, “рабо” эса ифодаловчи, яъни йўналтирувчи маъносини англатади. Унинг “оҳанг” сўзига алоқаси йўқ. Азалдан бу ибора яхши инсонларнинг меҳрига, кўзига, сўзига нисбатан ишлатилган.

“Ёқимли иштаҳа” деган кўрсатув номига ҳам эътирозимиз бор. Кейинги пайтда ошхоналарда бу иборани ёзиб қўйиш одати чиққан. Бироқ иштаҳа ёқимли ёки ёқимсиз бўлмайди. “Иштаҳам яхши” ёки “Иштаҳам йўқ” деймиз.

Бу хато аслида русчадан “Приятного аппетита” иборасини нотўғри ёки тўғридан-тўғри таржима қилишдан келиб чиққан. Бизда эса бу маънони тўла англатадиган “Ош бўлсин” деган ажойиб ибора бор.

Хуллас, адабий тил – миллат рамзи, яъни миллатнинг савиясини, маданиятини кўрсатади. Шундай экан, унинг софлиги учун курашиш ҳар биримизнинг фахрли ишимизга айланмоғи лозим.

*Ўзбекистон Халқ артисти
Таънаберди Қурбонов билан
ҳаммуаллифликда 2010 йилда ёзилган.*

**«МЕН «АЛМАЗБЕК», ОТАМ «АТАДЖОН»,
БОБОМ «БАТЫР»**

***Афсуски, кўпчилигимизнинг паспортимизда
ҳалигача исм-шарифларимиз худди шу тарзда
ёзилмоқда***

Бир куни таҳририятга башанг кийинган, истараси иссиқ бир киши кириб келди. Авзойи бузуқлигини қовоғидан ёғаётган қор ҳам гап-сўзсиз англатиб турарди. У таклифимни кутиб ҳам ўтирмай стулга ўтирди-да, негадир русча талаффузда ўзини таништирди:

– Мен Батыровман.

Ким бўлди экан, деб ҳайрон бўлиб тургандим. Фамилияни эшитиб, шу заҳоти чеҳрам ёришди:

– Э, шунақа демайсизми? Табриклайман. Мана, газета-мизнинг бугунги сонида мақолангиз чиқди: «Гувоҳ сўзидан қайтганда». Аммо мавзуниям зўрини танлабсиз...

– Ўртоқ муҳаррир, мақолани кўрдим. Раҳмат. Лекин бу ерга мақтов эшитгани эмас, арз билан келдим. Мақолам бундай ҳолатда чиққанидан кўра чиқмагани яхшийди.

– Йўғ-ей, нималар деяпсиз?! Жуда ажойиб чиқди. Узоқ-яқиндан телефонлар ҳам бўлаяпти. Ёки... бирор хатолик ўтиб кетибдими?

– Ҳа-да, – у аввал чўнтагидан паспортини олди, кейин сумкасидан газетани чиқариб, мақоласи ўрин олган саҳифани очди-да, унинг пастига ишора қилди. – Мана қаранг, мени «Олмосбек Ботиров» деб ёзишибди. Аслида «Алмазбек Батыров»ман. Кўринг, мана паспортимда ҳам шундай ёзилган.

– Вой-бўй, шунақа демайсизми, ака. Эсхонамни чиқариб юбордингиз-ку. Шунга шунчами? Мен бошқа бир нарса бўлибдими, деб ўйлабман.

– Яна қанақа гап бўлиши мумкин... Гапни олиб қочманг, фамилиямни нега ўзгартирдингиз?!

Очиғи, мен ҳам чидаб туролмадим:

– Олмос ака, зиёли одамсиз. Биз давлат тили асосида иш тутганмиз. Исм-фамилиянгизни сиз айтгандек берсак, газетхонлар бизни саводсизликда айблашади...

– Ўша қонуннинг қаерида исм-фамилияни ўзгартириб бериш мумкин дейилган? Биз ҳам бу қонунни сиздан яхшироқ билсак керак, ўртоқ муҳаррир. Адабий тил деб, билган ишларингизни қилаверасизларми?

Гапни чўзмасдан айта қолай, бир сондан кейин муаллиф ёзган исм-фамилияда бошқа мавзудаги мақола эълон қилишга мажбур бўлдик. Негаки, қонунда шахсни тасдиқловчи ҳужжатда нотўғри ёзилган номларни газетада адабий тил меъёрига мослаб ўзгартириш мумкин, деган жойи йўқ. Қолаверса, ўша ҳуқуқшуноснинг гапига қараганда мақола ҳисоботга кўшиб юқори идорага топшириларкан. Ва энг ёмони, исм-фамилиясидаги номтаносиблик туфайли мақолани ҳисобга олишмас экан.

Келинг, шўро давридаги хатоларни ҳадеб такрорлайвермайлик. Чунки уларни ҳамма билади. Барча айбни ФХДЁ ва паспорт столида бошқа миллат вакиллари ишлаганига ташлаб қутулдик. Энди-чи? Эндиги айбни кимга юклаймиз?..

Надоматлар бўлсинки, ана шу камчиликларни тузатишга астойдил киришмаяпмиз. Бир танишим бор, паспортини бир неча марта (сабаблари турли хил) алмаштирди. Лекин ҳали ҳам унда «Ялдашев Хамит Қочкарович» деган ёзув турибди. Хўш, бунинг учун ким айбдор? У савдо ходими, тижоратчи. Аниқроғи, бунақа ёзувнинг моҳияти уни умуман қизиқтирмайди. ФХДЁ мудирларини айблашга ҳам ҳаққимиз йўқ. Чунки бу паспорт бундан 20 йил аввал олинган. Паспорт столидагилар эса «Бизга фуқаро қандай ҳужжат тақдим этса, ўшандай ёзиб берамиз», дейишади. Хуллас, кимнинг гирибонидан олишни билмайсиз.

– Амалдаги қонуннинг 15-моддасига биноан «Ўзбекистон Республикасида яшовчи шахслар, ўз миллатидан қатъи назар, ўз исми ва фамилиясини миллий тарихий анъаналарга мувофиқ ёзиш ҳуқуқига эгадирлар». Масалан «Джураев» эмас, «Жўраев» шаклида.

Ўзбекистон Фанлар академияси томонидан «Ўзбек исмлари» китоби нашр этилди. Умуман, турли номлар билан ўнга яқин исмлар луғати юзага келди. Ахир, тайёр китоб – қўлланма бўлса-ю ундан оқилона фойдаланмасак, бунинг нима кераги бор? – дейди филология фанлари доктори Суюн Каримов.

Хўш, унда биз юқорида тилга олган камчилик нега бартараф этилмаяпти? Тўғри, «Давлат тили тўғрисида»ги Қонун 1995 йил декабрь ойида янги таҳрирда қабул қилинганда қонун матни янада мукамаллаштирилди. Аммо янги қонунда ҳам (13-модда) номларни тўғри ёзиш, асл ҳолига ўзгартириш кимнинг зиммасига юклатилиши аниқ кўрсатилган эмас. Натижада расмий ҳужжатларда, ҳатто газеталарда, айниқса журнал ва бюллетенларда исм ва фамилиялар ғиж-ғиж имло хатолари билан босилмоқда.

Яқинда жияним паспорт олди. «Аҳмедова Шаҳнозахон Халдар қизи» деб ёзилган. Биринчидан, «Аҳмед» русча талаффуз белгиси. Аслида «Аҳмадова» бўлиши керак. Иккинчидан, отасининг паспортидаги исми «Халдар» (Холдор эмас) деб ёзилган. Кейин билсам, ўзлари исм-шарифларни худди шундай ёзилишини талаб қилишган экан. Нима эмиш, ҳамма ҳужжатларида шундай ёзилган, мабодо, нафақага ҳужжат тўғриласа, пенсия жамғармаси мутахассислари қўшимча маълумотлар сўраб овора қилишармиш. Мана, муаммонинг илдизи қаерда?

Ўрни келганда айрим таклифларимни ҳам айтиб ўтсам. Майли, «Давлат тили тўғрисида»ги Қонунни такомиллаштириш, унинг шарҳини соддалаштириш, аниқлаштириш олим, мутахассислар, Қонунчилик палатаси депутатлари ҳукмига ҳавола. Қолаверса, бу муаммога асло шошма-шошарлик билан ёндашиб бўлмайди.

Лекин ҳозирча паспортини алмаштираётган фуқароларга исм-фамилиясини тўғрилаб ёздириш шартини қўйиш мумкин-ку. Акс ҳолда улар фамилияларнинг Ходжакулов, Ражабов, Камаров, Алмасов, Батыров, Караев, Джуракулов, Саматов, Самиджанов, Юлчиев каби ёзилиши нафақат ўзбек тили меъёрларига, балки шахс шаънига ҳам номуносиб эканини тушуниб етмайдилар.

Тўғри, давлат маъмурий идоралар «Давлат тили тўғрисида»ги Қонун ижросини назорат қилиб туришади. Аммо бу назорат ташкилот, хўжалик номлари, пештахталардаги ёзув масаласи билан чегараланиб қолмоқда. Эҳтимол, олимлар, маънавиятчи ва журналистлардан иборат тарғиботчилар ёрдамида жойларда бу борада тушунтириш ишларини кучайтириш керакдир?

Шу ўринда таъкидлаб ўтиш жоизки, топонимик объектларга ном бериш, тарихий номларни тиклаш борасида мамлакатимизда жуда ибратли ишлар қилинмоқда. Энг муҳими, одамлар бу эзгу ишларни чин дилдан маъқулламоқдалар. Бироқ шахсий иш бўлгани учунми, билмадим, ўзбекча исм ва фамилияларни асл ҳолича, яъни тўғри ёзишга талаб даражасида ёндаша олмаёпмиз.

Яқин йилларда мамлакатимизда паспорт тизимининг янги шакли – биопаспорт жорий қилиниши назарда тутилмоқда. Эҳтимол, биз юқорида санаб ўтган нуқсонлар шу жараёнда ҳал этилар ёки биопаспортга ҳам эски ҳаммом, эски тос қабилида ўзбекона маънодан йироқ исм-шарифларни мана кўрдингизми, дегандек ёзиб қўяверамизми? Ахир, кишининг фамилияси, исми унинг шахси ифодаси-ку!.. Инсон отасининг ёки ўзининг исми билан доимо ғурурланишни истайди. Чунки азалдан ном жуда катта қадрият, шаън ҳисобланган. Унинг нотўғри ёзилиши, нотўғри талаффуз этилиши шахснинг шаънини топташ билан баробар, назаримда. Буни ҳар бир юртдошимиз чуқур тушуниб етиши зарур.

2010 йил.

СЎЗ АЙТМОҚ – САОДАТ

Ўзгалар сени олқишлаганда, сен ўзингдан нафратлан. Сени сен орқали ҳаракат қилмоқчи бўлганлар олқишлайди.

АВГУСТИН АВРЕЛИЙ (СОАДАТЛИ)

ШЕЪР – РУҲИЯТНИНГ ТАСВИРИ **Ёш ижодкор Дилбар Рустамовага**

Дилбар!

Мустақиллик тенгдоши бўлганинг, кўз ўнгимда вояга етганинг учун ҳам менга «устоз», деб мурожаат қилувчи ёшларга сенинг мисолингда кўнглимда тугиб юрган гапларимни айтишга жазм этдим. Ушбуни яхши ният, дуо сифатида қабул қилишинг ҳам мумкин.

Очиғи, аслида бу мактубга хотин-қизлар байрами арафасида телефон орқали «Устоз, узр, ишончингизни оқлай олмадим...» деган гапинг сабаб бўлди.

Негаки, битта танловда ғолиб чиқиш билан устоз ишончини оқлаб бўлмайди. Ахир ижодкор мукофот олиш учун шеър ёзмайдику! Қолаверса, ижодий танлов бу спорт мусобақаси эмас. Бир сен эмас, танловда иштирок этган 16 нафар қизнинг ҳаммаси ижодда ҳам, ҳаётий тажрибада ҳам бир қарич ўсди. Ўзаро мулоқотлар, бир-бирининг машқлари билан танишиш, таниқли ижодкорлар суҳбатидан баҳраманд бўлиш изсиз кетмайди. Сен эса бундан ташқари шу орада Дўрмонда семинарда иштирок этишга улгурдинг.

Тўғри, мукофот насиб этмади. Чунки сенданга зўроқлар бор экан. Сал олдинроқ «Келажак овози» танловида ҳам худди шу ҳолатда омадинг чопмагани кўшилиб, албатта, кайфиятингга таъсир этди. Хафа бўлдинг, йиғладинг, сатрлар битдинг...

*Нимани хоҳлайман, ўзим билмайман,
Сурат бўлиб яшаш нақадар оғир.
Аламлар кулса-да, мен бир кулмайман,
Наҳотки, зардобга тўла бу бағир...*

«Маевҳум туйғулар»

*Нигоҳларим ёниб бораётир сўнг,
Беҳиштий боғлардан келади сабо.
Орзу – кўзларимда қотиб қолган мунг,
Гар, ўрнимни билсанг айтақол Худо!..*

«Гуноҳ гули»

Мен эса ўша ҳолатда мана бу байтларингни ўқишингни истаган эдим:

*Энг ночор бўлсангиз, яйраб кулинг сиз,
Йиғламанг, бахтлилар бўлади басир.
Энг сўнги имконлар эшигин топинг,
Шундай яшамоғи керак-ку кимдир...*

«Шукрона»

Негаки, йигирма ёшингда мукофот эҳтиёжига боғланиб қолишингни истамайман. Ҳатто мунгли, дардли мисраларинг ҳам кимнингдир қалбига таскин бўлишини истамайман. Нуфузли мукофотни олгандан кейин кибр-у ҳавога берилиб, ижоддан тўхтаган (минг афсуски, бундайлар бор) қизларга ўхшаб қолишингни сира-сира хоҳламайман. Ҳар бир сатр қалбдан чиққач эмас, балки қалбларга киргачгина шеърга, адабиётга айланиши шуурингда қоида бўлишини истамайман.

Синглим, бир нарсани тушун. Мукофот ололмаганинг фожиа, омадсизлик эмас. У бардош ва қаноатингни, ақлу фаросатингни, имкониятингни синовдан ўтказади. Эсингдами, танловларга тайёргарлик чоғида мен сени доимо дарсларни қолдирмасликка, кўпроқ китоб ўқишга даъват этдим. Ваҳоланки, айрим қизлар ўша пайтда 6-7 ой вақтини майда-чуйда тадбирларда кўринишга, 4 та шеърини нашрларда қайта-қайта чоп этишга, ҳатто бир босма табоқ бўлса-да, китобча чиқаришга сарфлашди.

Сен эса... бир поғона ўсдинг. Чунки дарсларни қолдирмадинг, адабиёт давраларида қатнашдинг, китоб ўқидинг. Илминг, тажрибанг кўпайди. Дўрмон семинарида улуғ ижодкорлар дуосини олдинг. Мулоқотлар чоғида сенида ҳайратга соладиган ташбеҳлар яратган тенгдошларингни кўрдинг. Мисраларингга маъни инди:

*Ҳар кун и ёнади кўксимда қуёш,
Зирқираб ботади юрагимда кеч.*

«Осмонлар...»

*Кулгулар зарбидан инграйди руҳлар,
Кулгулар захридан кўзларда титроқ.*

«Бугунги кун»

Дарвоқе, илм ҳақида. У ижодкорга оламни, одамни тушунишга ёрдам беради. Адабиётни ушлаб турган нарса ҳиссиёт, ҳаяжон, ботиний туйғугина эмас, балки ҳаётни англаш хулосаларидир. Бу хулосани илмли адибгина айта олади. Мисол учун, «Соя пайдо бўлмағай деворсиз» (Нодира), «Эл нетиб топгай мениким, мен ўзимни топмасам» (Алишер Навоий).

Мени ташвишга солган нарса шуки, муайян тоифа ёшлар адабиётни илм эмас, балки фақат иқтидор ҳосиласи сифатидагина тушунишяпти. Мумтоз ва ҳозирги адабиёт вакиллари ижодидан ҳеч бўлмаганда ўнтадан шеър ёд билмайдиган, ижодкорликни даъво қилишса-да, бадиий китоб ўқимайдиганлари бор. Эсингдами, Зулфия мукофотига номзодлар билан суҳбат чоғида қизларнинг бир қисми таниқли ўзбек адиблари ижодидан намуна айта билишмади.

Дағалроқ қилиб айтганда, бундай ёшларнинг сўз захираси қашшоқ. Шу боис машқлари табиат, она ёки улуғлар тўғрисидаги оддий ифодалардан нарига ўта олмайди. Ташбеҳ ҳақида гапирмаса ҳам бўлади.

Сенда бу борада бироз интилиш борга ўхшайди. Буни эпиграфлардан, назиралардан, умуман, шеърлар руҳидан билиш қийин эмас. «Лолажон»да Муҳаммад Юсуф, «Кўксингизга мўралар ёмғир...»да эса Усмон Азим фикрлари давом эттирилади:

*Деразамни силаб симиллар ёмғир,
Гуноҳлар ҳовучлаб титрайман дир-дир.
Умримиздан жаннат-дўзахлар ясаб,
Мангулик юртига кетяпмиз бир-бир...*

Лекин, шоира синглим, бу ҳаракатларинг ҳали етарли эмас. Дунё, хусусан, қардош халқлар адабиётини билиш керак. Рус тили орқали хориждан кўплаб мумтоз асарлар кириб келган. Улар кутубхоналарда қалашиб ётибди. Бу асарларни мутолаа қилиш учун ҳафсала, иштиёқ лозим.

Шу йилнинг аввалида синглим, қизиқ воқеага гувоҳ бўлдим. Тасодифий бўлмагани учун ҳам унга муносабат билдирмоқчиман.

Хуллас, ҳузуримга олийгоҳнинг учинчи курс талабаси келди. Замоनावий кийинган. Дафтар сиғмайдиган сумкачаси бор. Уяли телефон ва флешкаси бўйнига осиглиқ. Муомаласи яхши. Ўзини сунъий равишда уятчан қилиб кўрсатаётганини англаш қийин эмас. У қўлида буклаб олган уч варақли матнни столимга қўйди.

– Домла, «Қобуснома» тўғрисида битта мақола ёзгандим. Раҳбарим газетада чиқаришимни сўради.

Қарасам, матн компьютерда чиқарилгандан сўнг устидан кўрилмаган. Имзо ҳам чекилмаган. ғиж-ғиж хато. Бу эътирозларимни ошкор этдим. Ўзини уятчанликка солди.

– Тўғрисини айтсам, ҳозир ҳужжатларимни Навоий стипендияси танловига топширдим. Кўпчилик маъқуллади. Фақат мақолам чоп этилмаган экан. Шунинг учун ҳаяжон билан олиб келаверибман, узр домла...

Қораламани эринмасдан ўқидим. Китобдаги аннотацияни кўчирган. Домласининг имзосини ҳам қўйган. Мавзу: «Қобуснома»нинг маърифий аҳамияти». Лекин уч саҳифали мақолада асардаги бирорта воқеа ёки жумла таҳлил қилинмаган.

Энсам қотди.

– Китобни ўқиганмисиз?

– Ҳа, икки марта ўқиб чиқдим.

– қайси нашриётда чоп этилган экан?

– Тўғриси, шунисига эътибор қилмабман.

– Ҳеч бўлмаса рангига эътибор қилдинизми?

– Ҳа, менимча, коречневий эди. Муқоваси сал эскирган экан...

– Муаллиф ким экан?

– Халқ оғзаки ижоди намунаси, худди «Авесто»га ўхшаган асар.

Фармон ТОШЕВ

Ана энди менинг аҳволимни тушунаверинг. Кўзимга қараб айтаяпти гапларини. Очиғи, ўзимни тутиб тура олмадим.

– Синглим, сиз ахир китобни ўқиш у ёқда турсин, кўрмагансиз ҳам. Навоий стипендиясига даъвогар уни ёддан билмоғи керак. Бу жавобингиздан Кайковус гўрида тикка турадию!

Сездим, важоҳатимдан ҳушёр тортди, чиндан ҳам уялди.

Бир домламит бор, ҳамма керакли бадиий адабиётларнинг қисқача мазмуни ва аҳамиятини ёзиб чиққан. Буни ўша киши берди. Ўша домлада жуда кўп китобларнинг аннотациячи бор. Минг сўмдан сотиб оламиз.

Раҳмим келди. Домлагаям, қаршимдаги талаба қизга ҳам. Кейин шарт қўйдим.

– Яхши ният қилибсиз, йўлингиздан қайтармайман. Фақат «Қобуснома»ни ўқиб, менга мазмунини айтиб бера-сиз. Майли, мақолани ўзим ёзаман...

У қайтиб келмади. Чунки «эзма» муҳаррирдан хафа бўлиб кетганди. Дилбар, тенгдошларингнинг муайян қисмида ана шу қусур мавжудлигини мени ташвишга солди.

Демоқчиманки, бадиий асар ўқишга бундай муносабат кўникмага айланиб қолмаяптими? Эсимда, талабалик давримизда деярли ҳар ҳафтада битта янги асар устида баҳслашардик. Ҳатто бўшроқ курсдошларимиз ҳам уялганидан ҳеч бўлмаганда ўша асарнинг бир қисмини ўқиб чиқарди.

Мунтазам китоб ўқимаган ижодкорни кечириб бўлмайди. Чунки бадиий асар маънавий озуқа, мавзу беради, бадиий маҳоратни ўргатади, фиркларга ундайди, миянинг тарhini очади.

Ишонмаганларга ушбу киноямдан кейин битта яхши бадиий асар қишни маслаҳат бераман. Эртасига у албатта янги шеър ёки ҳикоя ёзади, нимадир ижод қилади. Улуғ адибларнинг тажрибаси бу. Ўзимда ҳам ҳар гал шундай бўлади. Абдулла Орипов Дантенинг «Илоҳий комедия»сини ўқиб, таржима қилгач, кўп ўтмай ўқувчиларга «Жаннатга йўл» дostonини тақдим этганди.

Айтгандай, таниқли адиб Иброҳим Ғофуров «Ҳаё – халоскор» асарида китобни қандай ўқиш ва тушуниш кера-

клиги тўғрисида жуда оммабоп ибратлар берган. Уни дарслик қилиб олсанг, ютказмайсан.

Шуни унутмагинки, таржима ижодкорнинг тафаккурини бойитади, қаламини чархлайди. Бунинг учун албатта тил билмоқ керак. Узоққа бориб нима қиламиз, Эркин Воҳидов ва Абдулла Ориповнинг жаҳон адабиёти хазинасидан мумтоз асарларни таржима қилишга журъат ва вақт топгани барчамиз учун ибратдир. Зотан, Самарқанд чет тиллар институтидаги айрим талабалар жаҳон адабиётини ўзбекчага, ўзбек адиблари асарларини эса бошқа тилларга ўгиришда тенгдошларига намуна кўрсатишяпти.

Дилбар!

Яна ижодингга қайтсак. Ҳаётдан доимо маъни қидирмоқ керак. Ижодкор бу маънини бошқалардан теранроқ англаши ва бошқаларга бошқачароқ тушунтириши керак. Ҳарқалай, сенда бундай гаплар бор ва шеърдан шеърга кўпайтириб бораяпсан. «Қалбимни дарёга отиб юбордим», «Бўғзингдаги жонингда йиғлаб турса сўз», «Армонлардек улкан овунчлар менда», «Соғинч алласига овуниб кутдим», «Қоғозлар юзимга қараб йиғлайди», «Ишққа андазамас боғда юрганлар», «Мен – дарё, юраги сувга тўлмаган», «Мен сенсиз дунёда совқотиб кетдим», «Эгнимда ҳижрондан тўқилган кўйлак», «Кўнглим – хазонларга йиқилган дайди», «Нафрат товонларим ёрилган кундир».

Шу ўринда такрор бўлса-да, яна бир гапни айтиб ўтсам. Бадиий ижодда устоз-шогирдлик ўзига хос. Негаки, бировга шеър, ҳикоя ёзишни ўргатиб бўлмайди. Ёзиш учун иқтидор керак. Устоздан ҳаётий тажриба, ижод моҳиятини, бадиий маҳоратни ўрганиш мумкин. Ўшанда ҳам унинг ўғитлари эмас, балки асарлари, шахсий ибратидан баҳраманд бўлиш керак. Ана шу қоидани унутма.

Дилбар! Шеър – кўнгил мулки, одамлар шеърларинг орқали сенинг қалбингни англашади. Чунки асарда муаллифнинг турмуш тарзи, фазилатлари, нуқтаи назари ифода бўлиши табиий. Шу сабабли шеърда ортиқча зарда, ўта тушкунлик кайфияти, таъна-маломат кабилардан воз кечмоқ керак. Шоирнинг дарди ўқувчи дилига таскин берсин, ҳар бир мисра ёки хулоса яшаш учун сабоқ бўлсин.

Фармон ТОШЕВ

Бу гапларни бежиз айтмаяпман. Характерингдаги шошқалоқлик, кескирлик ёзганларингга кўчаяпти. Биринчи китобинг – «Хурлик нафаси»да бадий маҳоратдан кўра зарда, аламзадалик устунлик қилган. Зеро, Алишер Навоий ҳазратлари «Ҳар не ростни ҳам айтмак бўлмас», деганлар.

Умуман, кейинги ижодингда жуда кўп қусурларни тугатишга ҳаракат қилаяпсан. Буни ўзинг ҳам сезгандирсан. «Гуноҳсиз дунё» тўпламингда арзигулик шеърлар кўп. Ана шу меҳнатни, изланишни давом эттириш зарур.

Очиғи, сизларнинг авлодга ҳавасим келади. Юртбошимиз ташаббуси билан иқтидорни намойиш этиш учун ёшларга катта шароитлар яратилмоқда. Иқтидорли ижодкорларнинг китоблари, тўпламлари чиқарилаяпти. «Дўрмон» семинари эса алоҳида мактаб вазифасини ўтаяпти. Тағин ижодкор ёшлар учун ўнлаб нашрлар чиқиб турибди. Танловларнинг сони йўқ.

Бир сўз билан айтганда, шоира бўлишинг, элга танилишинг, иқтидорингни намойиш этишинг учун барча шароит муҳайё. Гап меҳнатда, изланишда, эринмасдан ўқишда. Бу йўлда сенга парвоз тилайман.

Ўзинг ёзган ушбу сатрларга амал қилиб юришингга тилақдошман:

*Кўзларим қаърида гуллаган тупроқ,
Мажнунтолранг дунё аро зир чопдим.
Елкам фариштасин бир силаб қўйиб,
О, мен осмонимни қирлардан топдим.*

2011 йил.

«ТАНКА»НГИЗ БОРМИ?

ёхуд кўпчилигимизга хос бўлан иллат хусусида

Озгина бўлса-да, виждони бор одам «танка»ни ёқтирмайди. Чунки «танка»лар ҳар қандай режани бузиб юборишади. Масалан, идорангизга иқтидорли ходим ахтараяпсиз. Ана шу ўринга «танка» ношудроқ «жияни»ни таклиф этади.

– Бир-икки ой ишлаб турсин. Кейин бошқа ерга оламин...

Сиз рад эта олмайсиз. Негаки, «танка» дегани сўзини қайтариб бўлмайдиган одам: ёки мансаби сиздан баланд ёки унга ўзингизнинг ҳам ишингиз тушиб туради ва ёки бирор хизмати билан сизни қарздор қилиб қўйган.

Айтишларича, олий ўқув юртларида «танка»чи талабалар қатлами пайдо бўлган. Эҳ-эҳ, ўтган йили шу пайтда машина олиш навбатига ёздириш учун «танка» бўлмаган каттанинг ўзи қолмаганди. Умуман, инсон «икки оёғи бир этикка тиқилганда», чорасиз қолганда, нимасидир қўлдан кетаётганини сезганда ўзига нажоткор излайди.

Манфаат кўргандан кейин («Еган оғиз уялар») «танка»лар ҳамма ишга аралашиб кетаверишади. Гоҳида сизни соатлаб кутишдан, ҳузурингизга 5-6 марталаб келишдан, ялинишдан, ўзига тегадиган улушнинг бир қисмини таклиф этишдан ҳам уялишмайди. Айримлари ўзини оқлаш ниятида бу хатти-ҳаракатини «ҳожатбарорлик» ҳам деб аташади.

«Танка»чилик барибир ҳеч кимга ёқмайди. Бинобарин, у сизнинг режангиз билан ҳисоблашмайди. Унинг илтимоси билан кутилмаганда ё ноқонуний ҳолатга ёки виждонингизга қарши боришга мажбур бўласиз.

Хўш «танка»лар қаердан пайдо бўлади? Дуппа-дуруст раҳбар одам қандай қилиб «танка»га айланиб қолади? Аслида бу хусусда қорақалпоқ киночиларининг «Танка» фильмидан ошириб бир нарса дейиш қийин бўлсада, ўз ҳаётим мисолида бу саволга топган жавобимни китобхон билан баҳам кўргим келди.

Бир куни собиқ курсдошим келиб қолди. Соғиниб дийдорлашдик. Ўқитувчиликдан нафақага чиқибди. Ўғли очган дўконда ул-бул ишга ёрдамлашиб тураркан. Лекин юриш-туришидан мансабдор кишига ўхшайди.

– Ҳадемай пахта терими бошланади. Ҳашарчилар учун катта миқдорда макарон керак. Жамғариб қўйсак, фойдаси яхши бўлади-да!

– Қандингизни уринг. Аммо бунга менинг нима алоқам бор. Макарон заводига директор бўлмасам...

– Энди жўра, редактор деган отингиз бор. Қора тортиб келдим. Ҳарқалай, бир-биримизга ҳурматимиз бор. Шаҳардаги катта омборхонада навбат тиқилиб кетган. Шартнома тузганмиз, лекин хоҳлаганига бераяпти. Эплаганлар «танка»сини чақириб, олиб кетишаяпти. Уларга сизнинг битта кўнғироғингиз кифоя. Ҳар қалай, тўртинчи ҳокимиятсизлар.

«Йўқ» дея олмадим – телефон қилдим. Мени таниркан, «бўпти, шу бугун бераман» деди.

Ўша курсдошим бир ой ўтгач, яна келди. Елим халтачада арақ, вино, конфети бор.

– Энди ҳамкасблар билан баҳам кўрасизлар-да. Мир-бозорники эмас, тозасидан.

Эътироз билдиргунимча у дардини айтиб улгурди.

– Шу десангиз, ўсимлик ёғи олишга қоғозим бор. Ярмини бераман деяпти. Сизни жа ҳурмат қиларкан. Ўша мудирга яна бир телефон қилиб қўйсангиз.

– Дўстим, мени ўшанақаларга дуч қилманг. Яхшиси, расмингизни газетага чиқарай. Невараларингиз мақтаниб юришсин.

– Ҳа, энди, шунақамас-да, курсдош. Қаердаги олғирлар ўша омборга танишларини етаклаб боришаяпти. Бир сиз эмас-ку, бу ишга аралашган.

– Бошқалар билан нима ишим бор, нега тушунмайсиз. Очиғи, ҳазм қила олмайман шунақа ишларни! Мисқоллаб йиққан обрўйимни икки тонна мойга алмаштиришим керакми?

– Вой-бўй, нажот сўраб фариштага дуч келибман-у. Яна бир бор узр, жўра. Сал оёққа турай, ҳаққингизни кел-

тириб бераман. Раҳбарман деганнинг ярми шу иш билан шуғулланади-ю...

– Оғзингизга қараб гапиринг, ўртоқ. Кечагина болаларга ҳалолликдан сабоқ берардингиз, шекилли. Энди манфаатингиз йўлида катталарниям йўлдан ураяпсизми?

– Ҳалиям кўзингиз очилмапти, жаноб муҳаррир. Сизга сезилмайди, негаки доимо йўлингиз очиқ. Биламиз, укаларингиз ўз-ўзидан одам бўлиб қолишмаган. Ходимларингиз агар сиз қўнғироқ қилмасангиз, бирор ташкилотда шахсий ишини битирармикан, бир сўраб кўринг-чи? Бўпти, кечирасиз, қайта безовта қилмайман. Хайр!

У кетди. Менинг асабим қақшади. Аслида бунақа ҳолат янгилик эмас. Чунки укамга иш ахтарганман, жиянимнинг ҳайдовчилик гувоҳномасини олиб берганман, кимгадир имтиҳондан баҳо қўйдириш, дурустроқ дўхтур топиш... Лекин курсдошимнинг эркин илтимос қилиши, ҳамтовоғига ўхшатиб гапириши ёқмади.

Кундалик ташвиш билан бўлиб, бу воқеани унутгандек бўлдим. Аммо шифер-тахта дўкони мудури – кўшним дардимни янгилади. Ресторанда наҳор оши бор экан. Уч марта уйга келиб айтди. Иккита таклифнома берди. Оғайним билан бордик. Стол шериклардан бири роса қуюқ сўрашди. Банкда ишлар экан.

– Сизни яхши танийман. Олмоснинг «танка»сизиз. Унинг пулларини дарров кўчирамиз. Хўжайин тайинлаган.

– Кечирасиз, Олмос деганингиз ким?

– Ким эмас, нима денг. «Олмос» фирма. Директори – Абдулла. «Танкам» зўр одам деб сиз билан фахрланиб юради. Қўли очиқ бола. Бунақаларни суяса арзийди.

Ростини айтсам, ош ҳам татимади. Хаёлимда атрофдагилар менга тўй эгасининг «танка»си деб қараётгандек. Ваҳоланки, уйимнинг тоmidан беш йилдан бери томчи ўтади. Поли беланчакка ўхшаб ғижирлагани ғижирлаган. Аммо ош еяётганларнинг қайси бирига бу шиферфуруш, бу тахтафуруш билан олди-бердим йўқ, деб айтаман?!

Илоҳим, ўт тушсин шу «танка»чиликка!

Ўзимни оқлашим мумкин эмаслигини сезганим сари қийналиб кетавераман. Давраларда энди ҳалоллик ҳақида оғзимни тўлдириб гапиришга ҳаққим бормикин? Ёки

Фармон ТОШЕВ

айрим раҳбарларга ўхшаб йиғинларга жим келиб, жим кетавераманми?

Шундай пайтда адабиётга, газетачиликка қизиқиб, мақола ёзиб юрадиган домла жонимга оро кирди. Телефонда ҳол сўрашдик. Домла кайфиятимни сизди, шекилли:

– Агар рози бўлсангиз, икковимиз бир отамлашсак. Асабга эрк берманг. Ишдан кейин сизни «Каримбек»да кутаман. Хурсанд бўласиз.

Ҳақиқатдан ҳам домла билан суҳбатимиз ширин бўлди. Адабиётдан гаплашдик. Навбатига шеър ўқидик. Хайрлашаётган чоғи улфатим дардини айтиб қолди.

– Тақсир, ректорга бир телефон қилиб қўйинг. Ўзимизни одам денг. Илтимос. Ҳукумат мукофотига номзод излаётган экан. Сизни ҳурмат қилади, гапингизни ерда қолдирмайди. Атаганим бор – тоққа чиқиб, бир отамлашамиз...

Уйга қандай етиб келганимни билмай қолдим. Негаки, ширин суҳбат завқи, аллақачон тарқаб бўлганди. Табиийки, бундай пайтда захримни дарвозани очган хотинга сочдим. «Нафақангни олиш учун почтага телефон қилиш керакми?» деган пичинг гапимга у индамай қўя қолди.

Лекин хотин эрталаб очилди.

– Неварангизнинг ўқитувчиси танловда қатнашаркан. Ҳайъат раисига бир шипшитиб қўйинг. Ҳарқалай, ҳамкасбларингиз экан...

«Ҳа»ям демай, «йўқ» ҳам демай ишга отландим. Машинани хаёл оғушида ҳайдаб, чорраҳада сариқ чироқда ўтиб кетибман. Инспектор умрида газета ўқимаган ёш йигит экан. Ҳужжатларимни ўн дақиқа ҳижжалаб ўқиди. Хизмат гувоҳномасини кўрсатсам, «Катта газетага ўхшайди, ўқимаган эканмиз. Қоида бузганларниям ёзасизларми?» деди. У десам ҳам, бу десам ҳам кўнмайди, «Ҳайдовчилик гувоҳномангизни суддан оласиз» дейди, роса ялинтирди. Шунда «катта»сига телефон қилдим, ундан менга «танка» бўлишини сўрадим.

2010 йил

АДАБИЁТ МУАЛЛИМИ шоир бўлиши шартми?

Муаллим барча жамиятда зиёлиларнинг зиёлиси ҳисобланган. Айниқса, тил ва адабиёт фани ўқитувчиси. Нафақат ўқувчилар, ҳатто ота-оналар ҳам бу инсонларга меҳр билан қарашади. Чунки улар мурожаат қилганларга маслаҳатни лўнда, тушунарли, таъсирли айта олишади. Чунки уларнинг аксарияти иқтидор эгаси. Тўй-маърака, тадбир, бошқа давраларда фикрини чиройли ибораларда ёки назмда ифода-лаб, эътиборни тортадиганлар ҳам ўшалар.

Ўрта мактабда Қаландар Абдуллаев деган (Худо раҳмат қилсин!) ўқитувчи келгач, ёппасига ижодга берилиб кетдик. Туман, вилоят, ҳатто марказий газеталарга мақоласи чиқадиган ўқувчилар кўпайиб қолди. Ҳикоя, шеър ёзувчилар тўгаракка жалб этилди. Мактаб саҳнасида «Собир Раҳимов», «Алишер Навоий», «Бой ила хизматчи» спектаклларида парчалар кўйдик. Иншо ёзиш иштиёққа айланди.

Негаки, Қаландар муаллим адабиёт ва тил дарсини шунчалик самимий, жонли ўтардики, вужудимиз қулоққа айланарди. Ўқиган ҳароратли мисралари, хиргойилари, монологлари, адабий таҳлиллари ҳалигача ёдимда. Ҳатто ўтиладиган дарсга олдиндан тайёргарлик кўриб келамиз. Бадиий китоб ўқиш учун кутубхонада навбатда турамыз. Муаллим иқтидорли болалар билан алоҳида ишларди. Камчиликни кўрсатиб, маслаҳат беришдан эринмасди. Фақат биз эмас, қишлоқдагилар ҳам Қаландар аканинг давра-сига интилишарди.

Бу шунчаки йўқлов эмас. Сизга айтмоқчи бўлганим – воқеа сабаб адабиёт муаллимининг жамиятдаги ўрни ҳақида айтишга жазм этдим.

Яқинда адабиёт фани ўқитувчиси ҳузуримга 8-синф ўқувчисини бошлаб келди. Аввалига хурсанд бўлдим, негаки, ҳамма муаллимлар ҳам шогирдига бу қадар меҳри-бончилик кўрсатаверишмайди.

– Ўртоқ муҳаррир, шу шогирдимда истеъдод бор. Анча шеър ёзиб кўйган. Бир суҳбатлашсангиз. Маслаҳат берсангиз, деб олиб келдим...

Дафтарни варақлаб ўқисам, шеър дегани оддий, жўн, тагин гиж-гиж хато жумлалардан иборат. Ҳафсалам пир бўлди.

– Муаллима, бу ерга олиб келишдан олдин ўзингиз устидан бир кўриб чиқмабсизда-а...

– Тўғриси, мен шоир эмасман. Шеърятни унчалик яхши тушунмайман. Шу сабабли сизнинг олдингизга бошлаб келдим.

Очиғи, тилим тугилиб қолди. Асабим таранглашди. Бояқиш ўқувчига раҳмим келиб кетди.

«Мен шоир эмасман» эмиш! Шеърятни тушунмаган одам нега адабиётдан сабоқ беради? Яхшиям ундан шоир чиқмапти. Ўз ўқувчисининг машқларини ақалли бир карра ўқимаган, ҳеч бўлмаганда мужмал жумлаларни (сатрларни эмас!) тўғрилашга кучи етмаган, шеърят қонунларини ўргатмаган муаллимга нима дейиш мумкин?!

Шу пайт Абдулла Қаҳҳорнинг «муаллим»ини эсладим. Устоз шу каби савияли ўқитувчига дуч келиб, юраги оғригандан ёзган ўша ҳажвиясини. Биламан, бу тоифа адабиёт ўқитувчилари илгари ҳам бўлган, ҳозирда ҳам бор, бундан кейин ҳам бўлади. Аммо бундайларнинг кам бўлгани маъқул.

Адабиёт фани фақат истеъдодларга мўлжалланган эмас. Уни ҳамма билиши, ўқиши керак. Чунки адабиёт ёшларга китоб мутолаа қилишни, фикрини изҳор этишни ўргатади. Адабиёт гўзалликка, сўз гўзаллигига олиб киради. Адабиёт яшашни ўргатади. Шеър ёдлаган кишининг давраси жўшқин, хотираси мустаҳкам бўлади.

Аммо Фитратнинг «Адабиёт қоидалари» китобини, Абдулла Авлоний асарларини ўқимаган, Алишер Навоий, Бобур, Ғафур Ғулом, Абдулла Орипов, Эркин Воҳидовдан ҳеч курса биттадан шеър ёдламаган муаллим бировга нафосат бериш у ёқда турсин, унинг ўзи бундан бебахра қолади. Минг афсуски, бу бор гап.

– Ўқитувчилар малакасини ошириш институтида дарс чоғида 5-6 йилдан буён янги асар ўқимаган адабиёт муаллимларига ҳам дуч келдим, – дейди Йўлдош Суюнов. – Аксарияти бунинг учун вақти йўқлигини, кутубхонага янги китоблар кам келтирилишини рўқач қилишади. Биламан,

бу баҳона холос. Аслида бундайларда иштиёқ йўқ. Талаба-лигида ҳам китоб ўқишмаган.

– Коллежлар адабиёт фани ўқитувчилари сиртки бўлимимизда ўқишади, – дейди СамДУ доценти Абдувоҳид Худойбердиев. – Кўпчилиги мумтоз адабиётдан намуна айтиб бера олишмайди. Шеърят қонун-қоидаларини ўқишга тўғри келади.

Мен эса қаршимда карахт бўлиб турган муаллимдан шогирди олдида сўрайман:

– «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси, «Жаҳон адабиёти», «Шарқ юлдузи», «Ёшлик» каби журналларни ўқийсизми?

– Бу нашрлар бизга келмайди. «7x7», «Даракчи», «Бекажон», «Булбулча», «Маҳорат»да чиққан шеърларни ўқиб тураман. «Зарафшон» ҳам келади. Лекин директорнинг хонасида туради. Бир-икки ойдан кейин кутубхонада тахламга тикиб қўйишади. Дарс пайти ўқишга вақт йўқ. Дарсдан кейин кутубхона ёпиқ бўлади.

Мана сизга ҳолат! Оҳ, дейсизми, воҳ дейсизми, иқтидорли бола ана шу муаллимдан «илм ўрганиш»га мажбур. Чунки у – адабиёт фани ўқитувчиси.

Бунақа меҳрибон ўқитувчилар кам, деган гапни айтгандим. Биласизми, бошқа бирлари қанақа йўл тутишади (очиғи, буни ўқувчиларнинг ўзи айтиб беришади): машқларини кўрсатган болага «О, зўр, чиқибди, буни тезда газетага юбор, отанга айт, пулдан қизганмай китобингни чиқариб берсин» дейишади.

Менимча у ё оддий машқларни ҳам таҳрир қила олмайди ёки шогирдидан осон йўл билан қутулмоқчи. Шўринг қурғур ота-она эса фарзандининг 5-6 та чала машқини газетага чиқараман, китобга киритаман, деб таҳририят, нашриёт остоналарида овора-ю сарсон. Боласининг «иқтидорли шоир» эканига ишонади, чунки муаллим шунақа деган.

Пахтачидан бир аёл қизини етаклаб келди. Бор-йўғи ўнта машқи бор. Ўзича китоб чиқармоқчи. Шунча йўлдан овора бўлиб келганини ҳисобга олиб, озроқ суҳбатлашдим. Шеърят, адабиёт ҳақида тушунча бердим. Қиз бола ҳали дурустроқ бадий китоб ҳам ўқимаган. Аёлга ўқувчи фарзанди ёзги таътилда ўқиши зарур асарлар рўйхатини ёзиб

Фармон ТОШЕВ

бердим. Китобни қачон, қандай ўқиш, қандай фикрини ёзиб бориш режасини тузиб бердим.

– Мана бу тавсияларни адабиёт фани муаллимига кўрсатинг. Бажарилишини назорат қилсин. Чунки китоб ўқимаган киши китоб ёзолмайди. Илмсиз шеърят йўқ, опа!

– Илтимос, яхшиси, ўзингиз сўраб туринг, биз келиб-кетишдан эринмаймиз. Адабиёт муаллими бунақа нарсаларга қизиқмайди. Доимо «каттароқ шоирга кўрсатинглар» дейди.

Ҳурматли муштарий, бу тафсилотларни аламзадаликка, пашшадан фил ясашга, тирноқ остидан кир ахтаришга йўйманг. Аслида иқтидорларни қўллаётган, дарсларни ижодий гуруннга айлантира олаётган фидойи муаллимларга қуллуқ қиламиз. Шукурким, бундайлар кўп: Пахтачида Қахрамон Норбоев, Ургутда Худойберди Комилов, Тайлоқда Абдулла Нисорий, Нурободда Солижон Худоёров, Оқдарёда Анвар Абдурахмонов, Қўш-работда Шодиёр Тўраев кабилар юзлаб иқтидорларни тарбиялашмоқда. Лекин камина ўзим дуч келган ва дилимни оғритган ҳолатларни ёздим, холос.

Токи, бу воқеалардан адабиёт ўқитувчилари хулоса чиқарсин, ўз меҳнатлари ёшлар маънавий камолида муҳим аҳамият касб этишини тушуниб етишсинлар.

2011 йил.

ОИЛА ДАВРАСИДА**МЕҲНАТ ДАФТАРЧАМ ҚАНИ?
ёхуд хотиннинг эрга нега бу саволниберганлиги
хусусида**

Ориф бу оқшом «Кесакдан ҳам олов чиқади» деган гапга росмана ишонди. Қийинлиги шундаки, у бунақа гапларни ҳазм қилиб ўрганмаган. Битта у эмас, қишлоқдаги ҳамма эркаклар шунақа фикрда.

Аслида у хотинларнинг шайтонлигига тан беради. Ҳатто «Келинлар қўзғолони» киносигаги гаплардан хаба-ри бор. Лекин ўша бешта шаддод келин ҳам бунақа шарт қўймаган. Зулайҳо эса худди профсоюз олий мактабига ўқиб келганга ўхшайди. Икки гапнинг бирида «Менга қачон меҳнат дафтарчаси очасиз?» дегани деган.

Тавба, «программа максимум, программа минимум» деганига бало борми? Буёғини сўрасангиз, ўн биринчини бир амаллаб битирган. Касби – меҳнат, хунари – хизмат. Ярим тунда ўзига ўхшаган ширакайф меҳмонни етаклаб келганда, эрига «отаси газ йўқ, бор нарсани газак қила қолинглар» деган гапдан бошқа эътироз билдирган аёл эмас. Энди эса хоҳлаган дўконда 2000 сўмга сотилади-ган яшил муқовали меҳнат дафтарчаси талаб қилиб турибди.

Бошида Ориф бир шумлик қилсамми, деб ўйлади. Ким кўп – липпасига муҳр босиб олган фермеру тадбиркор кўп. Ҳаққини берсанг, ўнта меҳнат дафтарчасигаюм муҳр уриб бераверади.

Масалан, қўшниси Ҳамдам фермер тўртта жўрасига «фалончи менинг хўжалигимда ҳисобчи бўлиб ишга қабул қилинди», деб справка ёзиб берди. Ҳозир коллежни битирувчиларга шунақа талаб қўйишаётган экан. Аслида эса Ҳамдамнинг ҳисоб-китобини банкда ишлайдиган бола қилиб беради.

Бироқ, Зулайҳо бунақасига кўнмаяпти. У ўзининг таъбири билан айтганда, техник эмас, балки «муҳим ижтимоий сиёсий муаммо»ни ўртага қўяпти.

* * *

Орифнинг назарида ҳаммасига бундан бир ой олдин маҳаллада бўлган учрашув сабабчи. Ўшанда Самарқанддан беш-олтита аёл келди. Кўринишидан профессорга ўхшашади. Оппоқ кийинишган. Бутун қишлоқ хотин-халажини тўплашди. Икки-уч соат роса чуғур-чуғур қилишди. Хотинларга, қизларга алоҳида аллақандай китоблар бериб кетишди.

Зулайҳо шундан кейин ўзгариб қолди. Бир куни дўкондан атайин атир совун келтирди. Эртасига уйда тиш чўткаси, кир ювиш порошоги, ҳатто ким қанақа гулдор сочиқлар пайдо бўлди. Болалар ҳам уйда шиппак кийиб юришади. Хушбўй атирларни айтмайсизми?

Табиийки, эр тушмагур бунақа ҳолатда киноя қилади:

– Хотинбой, бу дейман, жа замонавий бўлиб бораяпсизми-а? Ишқилиб, менга ҳовлида шортик кийиб юр, демасангиз бўлгани.

– Ҳо-о, озода бўлиб юрганимнинг нимаси ёқмаяпти Сизга? Профессор Қосимова айтдиларки, аёл латофати эракнинг иш унумини оширар экан. Тозалик, саранжом-саришталик, меъёрида овқатланиш хотин киши умрини 12 фоизга узайтиради. Кеча-кундуз футбол кўргандан кўра бу нарсаларни билиб қўйинг, хўжайин!

– Ол-а, ҳали гўзаллик танловида қатнашаман деб қоларсиз? Киносериалу гапхонага сарфлашса, узайган умрдан не фойда? Ҳурматли хотинбой, Клара Цеткин деган немис аёли анча олдин ожизалар учун инқилоб қилиб қўйган. Энди бунга ҳожат йўқ. Каллани фойдали ишга сарфласангиз бўлмайдими-а?

– Ҳеч ким сизга революция қиламан, дегани йўқ, билдингизми? Нормални яшашни ўрганмоқчи, холос. Мана, масалан, Конституцияда иккимизга тенг ҳуқуқ берилган, тўғрими? Нега энди мен ўз ҳаётим ҳақида қайғуришим, ўзимча яшашим мумкин эмас?

– Зулайҳо, янаям билмадиму, аммо шаҳарлик аёллар сизга жоду-поду едирганга ўхшайди. Йигирма йил бирга яшаб бирорта китоб ўқиганингизни кўрмадим. Сканворд ечишдан бошқа ишингиз йўқ. Гапларингиз ҳам соғ одамнинг гапига ўхшамайди. Хўп десангиз, Дилшод муллага эртага бир ўқитиб келаман.

– Ана шу-да! Гапим ёқмайди. Сиз учун аёл уй бекаси. Ахир бека чўри дегани эмас-ку! Қачон қарасанг, маслаҳатни нукул эркаклар қилишади. Бундан кейин менинг фикрим билан ҳам ҳисоблашасиз.

– Ўҳ-ҳу, қарор қатъий, шикоятга ўрин йўқ, денг. Мабодо ҳисоблашмасак, қўлларидан нима келади-а? Ўн йил аввал вафот этган энангизникига кетворасизми? Ё, ҳовлидан алоҳида эшик очиб оласизми?

– Энди аразлаш, кетиб қолиш деган гап йўқ. Ҳуқуқимизни ҳимоя қиламиз. Маҳаллада, ишхонангизда муҳокама бўлади.

– Тўмарис бўлингей, хотинбой. Қайси ҳуқуқингизни тортишасиз. Ой туғса ҳам, кун туғса ҳам аёлларга-ку! Шимимизни кийганларингиз, машина ҳайдаб юрганларингиз камлик қилиб қолдимми? Бундоқ атрофга бир қаранг, хоним. Қишлоқдаги учта мактаб директори ҳам аёл. Коллеж директори аёл. Тўртта маҳалланинг уchtасини хотинлар бошқаради. Шу кетишда аста-секин бола туғишни ҳам бизнинг зиммага юклаб қўясизлар-ов...

– Ҳа, энди, эркаклар эпламагандан кейин нима иш бўлса ҳам аёллар қилиб кетаверишади-да. Қўрқманг, қўлларингиздан келадиган вазифани қилиб берсаларингиз бас, туғишни юз фоиз эплай оламиз. Қуллуқ, минг қуллуқ, юртбошимиз, ҳукуматимиз бизга ҳамма имкониятни бериб қўйибди. Лекин бизнинг асосий ҳаётимиз оилада. Шу сабабли оиладаги ҳуқуқимизни мустаҳкамламоқчимиз.

Хуллас, эр-хотин роса баҳслашишди. Ориф ҳарқалай тарих фани муаллими. Шу сабабли салмоқли мулоҳазалари билан устун келишга, вазиятдан осон чиқиб кетишга интилади. Зулайҳо эса масалани кўндаланг қўйди:

– Мен ҳам жамиятга Сиз қатори хизмат қиляпман. Эртадан бошлаб менга ҳам меҳнат дафтарчаси очасиз, тамом!

Донишмандлардан бири «Хотинингни елкангга кўтар, бошингга ўзи чиқиб олади» деганда минг карра ҳақ экан. Уч фарзандли бўлишди, йигирма йил бирга яшашди. Бир оғиз «сен» демади. Бирорта ҳаракатига эътироз билдирганини эслай олмайди. Ейиш-ичишда, кийинишда бировлардан кам қилмади. Рўзғорда қийналмасин, деб ишга қўймади. У эса...

Битта дафтарни рақамлару таҳлиллар билан тўлдирган. Нима бало, номзодлик иши ёзганми? Ўзининг эрталабдан кечгача бўлган ҳаракатини эринмасдан ёзиб чиққан. Тағин пулни вақтга, вақтни эса пулга чиққанини айтмайсизми?

Эрталаб соат 6.⁰⁰ дан 7.⁰⁰ гача – ҳовли, уй супуриш, жойларни йиғиштириш. 9.⁰⁰ дан 11.⁰⁰ гача – кир ювиш, дазмол қилиш, тикиш-бичиш. Бу ишга кимёвий тозалаш корхонасига 200 минг сўм нақд беришади. Тушлик тайёрлаш, томорқада ишлаш...

Эҳ-ҳе, ўқиган сари Орифни тер босиб кетди. Момоси, онаси шундай яшаган. Рўзғор ишини бурч деб билишган. Пул сўраш у ёқда турсин, ҳатто миннат қилишмаган. Бу хотин эса...

Аслида Зулайҳонинг гапида жон бор. Қайси куни коллеж директори Абдусалом айтиб қолди. Тошкентда меҳмонхонада битта кўйлак ва шимни дазмол қилиш 17 минг сўм экан. «Каримбек» ресторанида жўраси билан битта овқат еб, ўттиз минг сўм тўлаган эди.

Ориф терлаб кетди. Йўқ пешонаси эмас, мияси, вужуди терга ботди. Битта аёлини шунча меҳнат қилишини ўйлаб кўрмаган экан. Рост, анкеталарда «уй бекаси» деб ёзамиз, аммо унинг кечаю кундуз фойдали меҳнат билан бандлигини ёзмаймиз. Очиғи, аёлни «ишсиз»га чиқариб қўйганмиз. Аммо унинг бир соат ҳам бўш вақти йўқ. Лекин унга қандай қилиб меҳнат дафтарчаси очади? Касаначи бўлса ҳам майлиди, бирорта корхона раҳбаридан илтимос қилиб кўрарди.

Қизиқ, бундай ўйлаб қараса, бир аёл уйда ўнга яқин юмушни мунтазам бажарар экан. Отаси раҳматлик «мана шу уйнинг паҳсасини онаси иккаламиз урган эдик» дегани эсида. Бироқ... бу ишлар учун ким меҳнат дафтарчаси очади. Ахир бизда уй бекаси деган штат йўқ. Қишлоқ шифохонасига санитарка қилиб ўтказсак, деб кўрди. Хотини кўнмади.

– Оила шаънини ҳимоя қилиш эркакнинг бурчи. Интернетда бир фаросати йўқ одам «Ўзбекистонда аёлларнинг аксарият қисми ишсиз» деб ёзибди. Ваҳоланки, биз бекорчи, ишсиз эмасмиз. Марҳамат, ҳимоя қилинг.

– Ҳа, хотинбой, битта ахмоқ ёзса ёзиптида! Нималарни айтишмаяпти ўша интернетда. Чойхонадаги суҳбатга ўхшаб қолди айрим гаплари. Ҳеч ким ёзганига жавоб бермайди. Хотинлар меҳнатини мана биз қадрласак бўлдида. Маошимни тўласинча ўзингизга келтириб берсам, рўзгорнинг каму кўстини тўлдириб турсам, яна нима керак сизларга?

– Эътироф керак, хўжайин, эътироф?

– Қанақа эътироф? Сал пастроққа тушиб гапиринг. «Эрни эр қиладиган ҳам, қора ер қиладиган ҳам хотин» деб бўйнимизга олганмизу...

– Масалан, меҳнатимиз меъёрлари ишлаб чиқилсин. Уй бекаларининг қайси ёмону қайси яхши ишлаётгани билинсин. Ёмонига қонуний чора кўрайлик, яхшисини рағбатлантирайлик. Нафақага чиққанда қилган меҳнатимизга яраша ҳақ олайлик. Ўшанда айримлар фақат стаж ясаш учун хотинини бирор жойга номига ишга киритиб қўймайди. Ўшанда меҳнатимизнинг қадрини сезамиз. Ахир бизнинг ҳам орден, медал олгимиз келади, хўжайин.

– Сиз айтаётган гаплар ҳеч қайси қонунда йўқ. Ахир уни мен қандай бажараман, ўйлаб гапираяпсизми?

– Йўқ бўлса, айтинг, шунақа қонун чиқаришсин. Ахир депутатларнинг асосий вазифаси жамият эҳтиёжидagi қонунларни чиқариш эмасми?

– Сиз айтганингиз қонунчилик палатаси дейилади, хотинбой. Мен эса туман Кенгаши депутатиман, холос. Бизга унақа ҳуқуқ берилмаган.

Фармон ТОШЕВ

– Зато, таклиф бериш ҳуқуқи бор Сизда. Ўрганинг, таҳлил қилинг, хулоса чиқаринг, таклиф беринг. Ўша қонунчилик палатасидагиларнинг ҳам хотинлари бўлса керак, аҳволни тушунишса керак.

Ориф кутмаган суҳбат унинг бахтига якунланмай қолди. Қизи Нигора овқат тайёрлигини эълон қилди. Ҳамма бир зумда дастурхон атрофига йиғилди. Эр-хотин ўртадаги гапни болалар билмасин, дея гапни бошқа мавзуга буришди. Дуо қилиб бўлингач, кичкинтой Анвар Орифга юзланди:

– Ота, онамга қачон меҳнат дафтарчаси олиб бера-сиз?

«МЕН АНГЛАГАН ҲАҚИҚАТ» ТУРКУМИДАН

Эзмалик кўп гапириш эмас, балки мавридсиз гапириш-дир.

* * *

Эътироф тан олиш эмас. Тан олиш бу – қўллаб-қувватлаш ва эргашиш.

* * *

Кўпинча буюқлар тахаллусларини ўзлари туғилиб ўсган маскан номидан олишган. Биз эса ўша тахаллуслар билан масканларни номлашга киришганмиз.

* * *

Сартарош билан доирачи азалдан кишини истаган ҳолатга сола олган. Энди уларнинг ёнига суратчи ҳам қўшилди.

* * *

- Дунё чаппа айланса нима бўлади-а?
- Аввал маошни олиб, кейин ишлаймиз.

* * *

– Дада, Собир мени «онангни Учқўрғондан кўрсатаман» деб уришди.

– Хафа бўлма, ўғлим, онанг аллақачон Россияга кетиб улгурди. Собирнинг қўлидан ҳеч бало келмайди.

* * *

Нонуштада бир хил овқат ейиш миллийлик, икки хилини истеъмол қилиш замонавийлик белгиси эмиш.

* * *

Унутманг, уяли телефондан фойдаланиш олифтагарчиликдан эҳтиёжга айланиб бўлди.

* * *

Биз аслида ўлимдан эмас, ўлишдан кўрқамиз.

* * *

Хаёли бошқа жойда бўлганлар дафтар ҳошиясига,
асар руҳиятига кирганлар эса китоб ҳошиясига ёзишади.

* * *

Шеванинг қизиқлиги ўзига хослигида, ёмонлиги эса
адабий тилга кириб келишида.

* * *

Бадий асар ёзиш қозонда қайнаётган шўрвага
ўхшайди. Кўпигини олиб, шопириб турмасанг, таъми бузи-
лади.

* * *

Инсоният ҳеч қачон ўлим моҳиятини тўла била олмай-
ди. Унинг қонуният эканлигини англайди, холос. Негаки
ўлиб, сўнг яна тирилишгина бунга имкон бериши мумкин.

* * *

Олтин ҳар қанча қимматбаҳо бўлмасин, у инсон фаро-
вонлигига кафолат бўла олмайди.

* * *

Ноёб нарсалар доимо қобиқ ичида бўлади. Масалан,
кўз қорачиғи, туйғу, тафаккур, ёнғоқ...

* * *

Ҳаётда ўз ўрнини топа олмаслик – ожизлик, бу нарсага
интилмаслик эса даҳшатли иллат.

* * *

Судья ўз кучига ишонган тақдирдагина қонун кучини
намойиш эта олади.

* * *

Ҳар қандай иқтидор ҳам илмсиз бадиий кашфиётга айлана олмайди.

* * *

Ҳақиқат баҳсда туғилиши табиий, аммо ноҳолис тортишув уни ўлдириши ҳам мумкин.

* * *

Математика билан ҳамма шуғулланади, бироқ унинг қонунларини шахслар яратадилар.

* * *

Фалсафа яратилмайди, у англанади, холос. У кўпинча миллат савиясини белгилайди.

* * *

Газета ўқимаган, телевизор кўрмаган одамни айбламаслик мумкиндир, лекин китоб мутолаа қилмаганни кечириб бўлмайди.

* * *

Мақтов ва танқид агар у оқилона қабул қилинса, инсон руҳиятига бир хил таъсир қилади. Танқидни ҳазм қила олиш ва аксинча, мақтовни ҳазм қила олмаслик эса улуғлик белгисидир.

* * *

Мурса маданиятлиликкина эмас, манфаатларнинг мос келиши ҳам.

* * *

Инсондаги фазилатлар ўртасида чегара-чизиқ борлиги аён. Лекин у шу қадар нозикки, қилча ҳаракат билан биридан иккинчисига ўтиб кетиш мумкин. Масалан, ортиқча мақтов – лаганбардорликка, меъёридан зиёд сўзлаш – лақмаликка, эҳтиёжга тизгин бермаслик – очкўзликка олиб келади.

Фармон ТОШЕВ

Аксинча, яхши фазилатларга ҳам шу тариқа ўтилади. Фақат бу нозикликни фаросатлиларгина англайдилар, холос.

* * *

Хотиранинг узоқ-яқини эмас, балки яхши-ёмони бўлади.

* * *

Кўнгилдан бошқа ҳамма нарсанинг сир-асрорини билиш мумкин.

* * *

Муҳаббат математикаси бор гап. Лекин унда айирув, кўпайтирув ва қўшув белгиларини ҳар ким ўзича қўйиб олади.

* * *

Қуёш қизариб чиқади, ботишда ҳам шундай. Негаки, у бизга юз очиш учун машаққат чекади. Ва минг соғинч-у армон билан хайрлашади. Буюклиги шундаки, у бу ҳолатни миннат қилмайди: чиқаверади, ботаверади...

* * *

Фалсафа бировлар айтиб кетган доно ибораларни изоҳлашгина эмас. У борлик ва ҳаёт моҳиятини англаш ва ифодадай билишдир.

* * *

Илон, ҳойнаҳой дунёда ўзиданда йиртқич жонзотлар борлиги учун ҳам заҳар тўплайди.

* * *

Ҳасад иллат бўлишига қарамасдан ким учундир ҳаётини эҳтиёждир.

* * *

Хоксорлик, камтаринлик олимнинг улуғлиги белгисидир.

* * *

Чимилдиқ қалбнинг нозик торига илинган сўзанадир.
Келин-куёв баланд овозда гапиришса ҳам у узилиб кетиши
мумкин.

* * *

Қулоқ эшитганини аввал шуурда қайта ишлайди, кейин
кўзда ва тилда изҳор қилади.

* * *

Жонингни қурбон қилишга арзийдиган одамнинг йўқ-
лигидан асрасин.

* * *

Аёл ўз кўнгил майлини кўзида ифода этиб сенинг
кўнглингга кириб олади.

* * *

Севмоқ бу ўша инсоннинг қалби билан яшамоқ демақдир.

* * *

Инсон ўз қудратига ишонган жойдагина мақсадига эри-
ша олади.

* * *

Афсус, ўзи эришган бахт ва омадни англай олмасдан
яшаб ўтаётганлар ҳам бор.

* * *

Жоҳиллик илмсизликдан, бошқаларнинг қалбини, фик-
рини, қадрини билмасликдан бошланади.

* * *

Бировни ҳурмат қилиш ўзликни англашнинг бирламчи
шартидир.

Фармон ТОШЕВ

* * *

Ички интизом кундалик иш режасига риоя этиш эмас. У ота-онадан ўтадиган ёки муҳитда шаклланадиган фазилат.

* * *

Биз нега кўп ёлғон гапирамиз? Негаки, у рост гапиришдан кўра осонроқ.

* * *

Содиқлик қувончли, самимият эса ташвишли кунларда билинади.

* * *

Давраларда алломалар фикрини эҳтирос билан ўқиш улугликка кирмайди.

* * *

Фаросат илм эмас, ота-онадан қоладиган маънавий мерос.

* * *

Ҳақиқат баҳсда туғилади, аммо у тафаккур ва самимиятда эътироф этилади.

* * *

Ҳамма бой бўлишни истайди, аммо ҳамма бадавлат одамни ёмон кўради. Аксинча, барча камбағалга қайишишга интилади, бироқ ҳеч ким фақир бўлишни истамайди.

* * *

Жамоани икки нарса инқирозга олиб келади. Биринчиси – кўпчилик билган нарсани сир сақлашга интилиш. Иккинчиси – ҳамма билиши керак бўлмаган нарсани ошкор этиш.

* * *

Қирғоқда туриб сузишни ўрганиш мумкин бўлмаганидек, жамиятга аралашмасдан уни идрок этишнинг иложи йўқ.

* * *

Кўпчилик «қозиқнинг ўртаси» бўлишни маъқул кўради. Аксарият ҳолларда, қозиқ учи қаттиқ нарсага тақалса ёхуд бошига кучли зарб урилса, бели шунақа қайрилади, шунақа зўриқадика... унга ҳавас қилиб бўлмайди.

* * *

Фариштанинг омади шундаки, у кўз олдимизда эмас. Акс ҳолда ундан ҳам аллақачон қусур топар эдик.

* * *

Муддаосиз яшаганлар қарилик ҳаловатида ҳам ҳузур кўрмайдилар.

* * *

Жаҳолатни йўқотиб бўлмайди, ундан фақат ҳимояланиш мумкин, холос.

* * *

Яхшилиқнинг эмас, яхшиларнинг умри қисқа бўлиши мумкин.

* * *

Отанинг ўгитига қулоқ солмаслик кўприк турганда дарёни кечиб ўтиш билан баробар.

* * *

Яхшиям замонавийлик фақат либосга қараб белгиланмайди.

* * *

Қўш хотинлилар дарёда омонат кемада бораётган кишига ўхшайди. Агар эҳтиёт бўлмаса, чапга ағдарилса ҳам, ўнга ағдарилса ҳам чўкиб кетади.

Фармон ТОШЕВ

* * *

Талабаларнинг бир қисми ўқигани учун баҳо олади, айримлари эса баҳо олиш учун ўқийди.

* * *

Диплом – муайян даврда ўқув юртига қатнаганликни исботловчи ҳужжат. Шу сабабли унга фанлар бўйича олинган баҳолар илова этилади. Аммо ҳақиқий синовда иккаласи ҳам мутахассис савияси ва малакасини белгилай олмайди.

МУНДАРИЖА

Очгим келди дилимни сизга	3
Шавқ ўти ёнса... ..	8
Умрнинг ҳар они ғанимат	14
“...Эти сизники, суяги бизники”	17
«Домланинг самимиятига ишонмайман»	24
Отамнинг танишлари	28
Тарсаки	34
Тузлуққа тупурманг	36
Кўзбўямачилиқдан хушомадгача	38
Сақич чайнаган сотувчи	41
Болага нодон сўзни деманг	43
Текинхўрликми ёки муҳтожлик?	45
Қалдирғочнинг ини ҳам Ватан	48
Тўғри гапиришнинг «иложиси» борми?	56
«Мен «Алмазбек», отам «Атаджон», бобом «Батыр»	61
Шеър – руҳиятнинг тасвири	66
«Танка»нгиз борми?	73
Адабиёт муаллими	77
Меҳнат дафтарчам қани?	81
Мен англаган ҳақиқат	87

Фармон ТОШЕВ

СЎЗ АЙТМОҚ – САОДАТ

Публицистика

Мухаррир *Ғолиб ҲАСАНОВ*
Бадий муҳаррир *Акбарали МАМАСОЛИЕВ*
Техник муҳаррир *Дилшод АКРАМОВ*
Мусахҳиҳ *Сарвиноз УМУРОВА*
Саҳифаловчи *Дадахон БАҲОДИРОВ*

*Муқовада машхур rassom Рафал Олбински
асаридан фойдаланилди.*

«ТАФАККУР ВО‘СТОНИ» нашриёти,
100 190, Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани, 9-даҳа, 13-уй

ISBN 978-9943-362-48-2

Босишга 20.10.2011 йилда рухсат этилди.
Бичими 84x108 ¹/₃₂. Офсет босма қоғози. Агiал гарнитураси.
Офсет босма усули. 6,0 ҳисоб-наш.таб. Адади 2500 нусха.
Баҳоси келишилган нарҳда.

«КО‘НИ-NUR» МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди.
Тошкент шаҳри, Машинасозлар мавзеси, 4